

התנועה הדמוקרטית האזרחית
الحركة الديمقراطية المدنية
CIVIL DEMOCRACY MOVEMENT

דמוקרטית
אזרחית
הומניסטית
וחופשית

תשפ"ד 2024

הגדה

"ליבי לא יזרח ואנכי לא בסוף מערב"
הבן האובד לא שב, איך אטעמה את אשר אוכל ואיך יערב"

להזמנת עותקים

צילומים וצילומי המאבק
 ELAN, עווד אנגל, רמי בן ארי, רעיה ברקן,
 סתיו עופר, גיתי פלטי, יאיר פלטי, גיא שרי

צילום שער
 גיתי פלטי - צעדת המחאה לירושלים נגד
 החוק לביטול עילת הסבירות, סמוך ללטרון
 20 ביולי 2023 | בחירת האוצרת בתערוכת
 עדות מקומית

צילום שער פנימי
 ELAN - צעדת המחאה לירושלים, מעלה
 הקסטל | 22 ביולי 2023

מוטו בשער ההגדה
 חביבה פדיה
 (משפט הסיום של מאמרה, בעמוד 69)

הגדת הקיבוץ הארצי
 תודה ל"יד יערי": מרכז תיעוד וחקר של
 השומר הצעיר, גבעת חביבה

ליווי משפטי
 עו"ד גלעד שר

ועד העמותה
 אבי עופר (יו"ר), חמוטל גורי, עודה
 בשאראת, עירית שמיר, אבשלום אליצור

עריכה | נוסח "הגדת עופר" (בהשראת הגדת הקיבוץ הארצי)
 אבי עופר

השתתפות בעריכה
 שלומית עופר

עריכה גרפית
 איריס רוזנברג

כתיבה

שמעון אדף, נמרוד אלוני, רחל אליאור, עודה בשאראת, אביבית ג'ון
 (בארי), יעקב גודו (מאהל משפחות הנרצחים.ות), חיים גורי, חמוטל גורי,
 אמיר גלבע, דויד גרוסמן, דוד הראל (נשיא האקדמיה הלאומית הישראלית
 למדעים), נורית זרחי, אבות ישורון, משה לוטם (משפחות החטופים.ות),
 יהושע סובול, שבא סלהוב, עמוס עוז, שלומית עופר, חביבה פדיה, ענר
 פרמינגר, עירית קינן, סמי שלום שטרית, יניב שפירא, ישעיהו תדמור.

שירים הכוללים בנוסח ההגדה (המחברות.ים בסדר הופעתן.ם)
 בלה יפה, אברהם אבן-עזרא, נעמי שמה, שמעון אדף, נתן אלתרמן,
 אברהם שלונסקי, אוריין צ'פלין, יהודית כפרי

יצירות אמנות ואיורים
 איריס אפק, יורם אפק, נועה אשכול, סופי ברזון-מקאי (מנהלת ואוצרת,
 גלריית בארי), דניאל גורי דה-לימא, איריס זהר, איתי זלאיט, צביקה לחמן,
 סיגלית לנדאו, תרצה ספיר, זויה צ'רקסקי. תודה מיוחדת ללילך לחמן

צילומי היצירות
 אברהם חי, דניאל חנוך, ינאי לוטם, אורנה נאור, יותם פרום

במעלה הקסטל בחום של 37 מעלות, נחשול אנושי כביד צעד בהתעלות נפש // דויד גרוסמן

(הארץ, 23 ביולי 2023)

הרבה רגעים מפעימים היו בימים ובלילות האחרונים, בצעדה בדרך לירושלים. אחד מהם היה בשבת בבוקר, כאשר נחשול אנושי כביר, מנופף באלפי דגלי כחול-לבן, גלש לאטו מראש ההר באזור שורש, ופגש באלה שחיכו לו בגשר חמד. שני המחנות נמהלו זה בזה, בקבוקי מים הורעפו, וגם פלחי אבטיחים, קרטיבים וענבים. היו שם נדיבות ותחושה של רצון טוב ושיתוף עמוק. היתה הבנה נדירה שכל אחד מאיתנו 'עשוי' מאנשים רבים שנמצאים כאן, שממשיכים את דרכם יחד במעלה הקסטל, בחום של 37 מעלות, בהתעלות הנפש, לא פחות.

עם ישראל ידע פילוגים וקריעות. צדוקים ופרושים, חסידים ומתנגדים ועוד ועוד. אבל מה שקורה כאן בחודשים האחרונים אינו נמצא כבר על הרצף הזה. מתחולל פה מהלך שעוד אין מילים לתארו. לכן הוא כל כך מפחיד. אפשר שבעתיד הוא יסתבר כתחילתו של תהליך שיפורר ואולי יפתור את הנקודות המאובנות והמסוכנות של החברה, אבל בינתיים הוא מעלה אל פני השטח של ההווה הישראלית את השקרים והסודות שלה, את העלבונות ההיסטוריים, שהלכו ונדחסו, את חוסר החמלה שבה, את מעשי העוול ההדדיים, שהפכו לצרימות בלתי נסבלות, לתחושה של מיאוס הדדי.

המהלך שמתרחש מראה לנו גם אלו מנגנונים משוכללים של הונאה עצמית, של אשליה, של שטיפת מוח, עברנו כדי למנוע, במשך 75 שנה, את ההתפרצות של כל אלה. איך למדנו להסתירם, בעיקר מעצמנו, להלבין אותם, לאלף אותם, לביית אותם, אותנו. כמה נבובה נשמעת כיום המנטרה "אחדות", שבה הלעיטו אותנו עשרות שנים. כמה כוזבת נשמעת המילה "לכידות", כאשר צד אחד כמעט מוחק את מצוקתו וחרדותיו של הצד האחר, את שאיפותיו וערכיו. כעת אנחנו עומדים, בלי שום הגנה, מול הצרימות והשקרים האלה, שפרצו בבת אחת אל המציאות החשופה שלנו. כעת הקרקע נשמטת מתחת רגלינו. כעת פחד גדול מלחך סביב.

הנה, למשל: מעולם, עד היום, לא ניסחנו זאת לעצמנו בחריפות כזאת, שעל קיומנו כאן, קיום שעם כל פגמיו הוא גם מופלא, נכסף, חד-פעמי, עלינו להודות לכמה מאות טייסים, לא יותר. ההבנה הזאת מפחידה. עובדת המציאות הפשוטה והקונקרטיה הזאת מפחידה.

ובמקום לעסוק אך ורק בשאלת הלגיטימיות של הפסקת ההתנדבות של הטייסים, מוטב להפנות לרגע את מבטנו למקום אחר: למקום שבו נודה בפני עצמנו שהעוצמה הצבאית שלנו – כלומר, קיומנו - תלויה במידה רבה באותם מאות, ולכן כדאי שנמהר מאוד ונשתדל להגיע להסכמי שלום עם שכנינו-אויבינו. כדי שלא נאתגר את עצמנו במלחמה אחת נוספת. כעת מסתבר מה שכמה מאיתנו ידעו זה שנים, שזהו האינטרס הישראלי הביטחוני העליון. כמו בצליפה של התודעה, שבמשך שנים כיבתה את עצמה, מתבהרת אחריותם - לא, אשמתם - של אלה ששמו עצמם להיות האמרגנים של ההיסטוריה היהודית, וחוללו את האסון הגדול של המדינה - מפעל ההתנחלויות.

השבוע יזכרע גורלה של ישראל כמדינה דמוקרטית. מאות אלפי ישראלים שיצאו מבתיהם בתנאים בלתי אפשריים עשו זאת כדי למחות ולהתריע, אבל גם כדי להיות שרויים ולו לזמן קצר, בהווה מתוקנת, באווירה מיטיבה. אין להקל ראש בצורך הזה. במשך עשרות שנים הוא נגזל מאיתנו. המדינה הפכה למציאות אלימה, גסה, מזהמת. מעשה גניבת הדעת המשטרית של רוטמן, לוין, בן גביר ונתניהו היה, בסופו של דבר, רק 'חתימת האמן' בשולי התמונה הכללית. כמה גדול הצימאון להיות אפילו יומיים-שלושה באקלים מוסרי אחר, במציאות צלולה, במשב חזק של תקווה. כמה מרענן היה לראות את הנחשול שהוא יורד לאטו מראש ההר, עשוי ממאות אלפי ישראלים, בני כל העדות, כל הגילים, תומכי מפלגות שונות, אנשים שהם או אבותיהם ואימותיהם הקימו את המדינה, והם לא-לא-לא יסכימו לוותר על החלום, שאם יסולף ויושחת לא יהיה טעם לחייהם, פשוט כך.

תוכן העניינים

3	במעלה הקסטל // דויד גרוסמן
6	במזרח התיכון, היה מזרח תיכוני // עודה בשאראת
7	חלון לעזה (שטיח קיר) // נועה אשכול
8	הקדמה מבוא הכנות עצות מעשיות לעורכת
12	הגדת עופר: פתיחה
13	כוס ראשונה: אניב והתחדשות
14	זמן של חירות // רחל אליאור
15	ניצנים נראו בארץ
15	דימוי: איריס זהר
16	יפה כמלכת שבא // סמי שלום שטרית
17	כתנות פסים לבש הגן // אברהם אבן עזרא
18	אביב // איריס זהר
19	כוס ברכה של עמוס עוז, הגדת חולדה 1960
20	כוס שנייה: חירות ועצמאות
20	טור // אבות ישורון
20	נשיאה (Pietà) // צביקה לחמן
21	ליל הסדר הקדום והתפתחות ההגדה
21	הסעודה האחרונה // לאונרדו דה-וינצ'י
22	עצב דלוק // שבא סלהוב
22	דימוי: יורם אפק
23	עורכת: מגיד - נאמר את ההגדה
23	הא לחמא עניא
24	הרקע ההיסטורי למסורות מצרים והיווצרות עם ישראל // אבי עופר
24	יהוה: השם ומשמעותו // אבי עופר
24	פנים במצור // צביקה לחמן
25	ארמי אובד אבי
26	חג משפחתי במופע קהילתי - "עבדים היינו": מחול לפסח // תרצה ספיר ושלומית עופר
28	תקווה היא מרחב שמתעצם ונפתח גם בימים של צמצום מרחבים // עירית קינן
28	דימוי: איריס אפק
29	מה נשתנה
30	והיגדת לבנך // נמרוד אלוני
30	דימויים: יורם אפק
31	כנגד ארבעה בנים דיברה תורה
32	הרהורים אקטואליים על ארבעה בנים // ענר פרמינגר
34	דימוי: איריס אפק
35	ארבעה אחים // נעמי שמר
36	אייפה // צביקה לחמן
37	כס אל-דומי שלח את עמי
38	אוקטובר 2023 // סיגלית לנדאו
38	לפעמים אדם זוכר (מתוך "עד קצות הפחד") // יהושע סובול
39	נזכיר את מכות מצרים, ולא נשכח את דמעת החפים מחטא

39	נא-אָמון (מתוך המבוא לשירי מִפְּנֵי מִצְרַיִם) // נתן אלתרמן
40	מנהיגות נשית בעתות משבר: מכתב פתוח למרים הנביאה // חמוטל גורי
40	להתגבר על המפלצת // דניאל גורי דה-לימא
42	אמנת האו"ם לפליטים
42	מצוות אהבת הגר
44	על חירות וחופש אקדמי // דוד הראל
45	כוס ברכה של עמוס עוז, הגדת חולדה 1960
46	מה לא ראינו // צביקה לחמן
46	על היצירה "מה לא ראינו?" // יניב שפירא
46	מדברי העיוור (מתוך מעשה בשבעה קבצנים) // ר' נחמן מברסלב
47	משל העיוורים // פיטר ברויגל האב (1568)
48	יִצְחָק // אמיר גלבע
48	מתוך השיר על הַאֲפְרִיקַיִם (השבר הסורי-אפריקני) // אבות ישורון
49	עֶקֶדָה // צביקה לחמן
50	כוס שלישית: מחורבן ומלחמה לשלום ולביטחון בישראל ובעמים
50	הַנָּה אֲנַחְנוּ - חוֹרֵף 2024 // אביבית ג'ון (קיבוץ בארי)
50	לשווא (מיצג) // איתי זלאיט
51	מזמור ל"ב (מתוך אביבה-לא) // שמעון אדף
51	נְדָר // אברהם שלונסקי
52	שם לתמיד (סטילס מוידאו) // סיגלית לנדאו
52	מִצְרַיִם // נורית זרחי
53	מִגֵּשׁ הַכֶּסֶף // נתן אלתרמן
54	שבעה באוקטובר 2023 // זויה צ'רקסקי
55	עַץ מְבֹאָרִי // אוריין צ'פלין
56	וְהָיָה בְאַחֲרֵית הַיָּמִים
57	פְּעַם תִּהְיֶה אֶהְבֶּה גְדוֹלָה // יהודית כפרי
57	כוס ברכה של עמוס עוז, הגדת חולדה 1960
58	כוס רביעית: לדמוקרטיה, לשוויון ולאהבה
58	ישראל שיכורת חירות, מדירה אחריות והכרעות קיומיות ראויות // ישעיהו תדמור
60	לא אֵל לא מלך (מתוך "עד קצות הפחד") // יהושע סובול
61	מגילת העצמאות וחוק יסוד כבוד האדם וחירותו
63	אפיקומן והלל
64	שועל אדום // סופי ברזון-מקאי
65	כוס ברכה של עמוס עוז, הגדת חולדה 1960
67	סעודת החג כוסו של אליהו
68	שבעה באוקטובר: טקסטים ודימויים
68	כוס היגון כיסא הכבוד ונדודי אליהו // חביבה פדיה
69	תנשמת לבנה // סופי ברזון-מקאי
70	אגדה לפסח // משה לוטם (משפחות החטופים.ות)
71	צללית חושך וצלמוות (עבודת מתכת) // משה לוטם
72	אנחנו עמוד האש לפני המחנה // יעקב גודו (מאהל משפחות הנרצחים.ות)
73	הַנָּה מְטֹלֹת גּוֹפּוֹתֵינוּ // חיים גורי
74	קרדיטים מפורטים
	על התנועה הדמוקרטית האזרחית שער אחורי

במזרח התיכון, הִיהַּ מִזְרַח תִּיכוֹנִי // עוֹדָה בְּשֵׂאֲרָאֵת

במאמר שפרסמתי ב"הארץ", לפני המון זמן, כתבתי: "אבו עאדל, עליו השלום, היה פעיל מרכזי במפלגה הקומוניסטית בנצרת. פעם מישהי התקשרה למשרדי המפלגה, וכשתהתה מי זה אבו עאדל, שבמקרה ענה לטלפון, קבע הנ"ל בפסקנות: 'מי שלא מכיר את אבו עאדל שלא יתקשר למפלגה' וטרק את הטלפון". כך הוא הדבר גם למי שמחשיב עצמו בן האזור, שבו חיים מאות מיליוני ערבים.

וכאשר נסענו בקיץ האחרון - חשוב להזכיר שגם לפני השביעי באוקטובר המקולל היו חיים על כדור הארץ - לדהב שבמצרים, נוכחנו לדעת שגם במצרים למדו את השפה העברית. כאשר שוטטנו על המרינה, היו מוכרים ליד הבסטות שרק ראו יהודי החליפו מיד את השפה, ובמקום "בלאייז", קראו "גופיות". בהמשך נתקלנו בצעיר שעמד לפני מסעדת דגים ועודד אותנו להיכנס למסעדה בשפה העברית; אמרנו לו, "אחכי ערבי, דבר ערבית, נכון אנחנו מישראל אבל אנחנו ערבים". ובמבטא המצרי המקסים, ענה, ספק בהתנצלות ספק בהלצה: "יא להויי, אפתכרתוכום יאהוד", (אוי לי, חשבתי שאתם יהודים), והתחיל לספר לנו כמה הוא אוהב את הפלסטינים הגיבורים.

חשבתי לעצמי מה ההבדל בין היהודים המבקרים בארצות ערב ובוא נגיד צרפתים, אם העברית בפי ערביי האזור תישאר כמו הצרפתית או האיטלקית רק כדי לפתות תיירים לנגב חומוס או לקנות גופיה, היחסים ייתקעו. מה אומר הפתגם "ברומא היה רומאי". כן במזרח התיכון המקסים הִיהַּ מִזְרַח תִּיכוֹנִי, אחרת תישארי על תקן תיירת, ועם כמות הנשק המפחידה בישראל, אפילו מעמד התייר יופקע ממך.

ידידי, אביעופר, הציע עלי לכתוב ב"הגדה הדמוקרטית". השבתי באדיבות שבמרוצת הזמן הדת ומנהגיה נמצאים כבר על תקן דבר אינטימי בתוך הקהילות הדתיות. הוא הסביר לי באורך רוח שמדובר כאן בהגדה חילונית שהחלו בה אנשים דמוקרטיים. ות. הסכמתי ברצון. וכאשר הזכיר את החילוניים, נזכרתי באמירה של המוסיקאי והמשורר הלבנוני זיאד א-רחבאני (בנה של פירוז האגדית) שכתב:

” לסונים יש את סעודיה
לשיעים איראן
למרונים צרפת
לקתולים הוותיקן
לאורתודוקסים רוסיה
ואילו אנחנו (הכופרים)
רק אלוהים יש לנו! ”

שאלוהים ישמור על כולנו, ללא הבדל דת, גזע ומין.

חג שמח!

הקדמה

סדר פסח נחוג כבר בימי בית שני. הגדה של פסח המסורתית התפתחה מאז עד שבימי הביניים נתגבשו נסחיה בעדות ישראל השונות, והתאבנו. אולם שיבת ציון, התפתחות היהדות החופשית וההומניסטית, השואה, הקמת מדינת ישראל והמאבקים על צביונה ועל עצם קיומה נותנים כולם משמעות חדשה להגדה ולערכיה. ואכן, התנועות הקיבוציות וזרמים נוספים ביהדות בת-זמננו, יצרו נסחים חדשים של ההגדה. יתר על כן, המחקר המדעי הביקורתי שופך אור חדש על היווצרות עם ישראל, והוטל ספק בהיסטוריות של תיאורים מקראיים רבים בדבר השעבוד, יציאת מצרים והיווצרות עם ישראל. כל אלו מובילים אל ההגדה שלפנינו.

נוסח ההגדה הנוכחית, המיועד לחגוג את ליל הסדר לפיו, הוא נוסח "הגדת עופר" (1995-2024). הגדתנו מבוססת על קטעי קריאה ושירים **מתוך נוסח המסורה, המקרא, הגדת הקיבוץ הארצי, תוספות המחבר, וכן שירים וקטעי פרוזה שונים.**

נוסח זה מופיע בצד שמאל של כל כפולת עמודים.

לצד נוסח ההגדה המיועד לקריאה ולשירה מובאים פרקי ספרות והגות משל מבחר מחברות ומחברים, והם מופיעים בצד ימין של כל כפולה. כן משובצות תמונות רבות, רובן משל צלמות וצלמי המחאה והמאבק בישראל בשנים 2020-2024, ומבחר עבודות אמנות.

תודתנו העמוקה לכל מי שתרמו, בהתנדבות ובאהבה, להעשרת הגדה זו.

ההגדה מתפרסמת כחלק מהמאבק על דמותן, צביון וערכיהן של היהדות ושל מדינת ישראל. קדמה לה הגדת ההתנגדות משנת 2023 בעריכת אילן שיינפלד, המבוססת גם היא על "הגדת עופר" ועל קטעי הגדה משל עוד מחברות ומחברים.

אבי עופר

מחבר "הגדת עופר" ועורך
ההגדה הדמוקרטית הנוכחית

הגדה זו יוצאת על ידי ומטעם התנועה הדמוקרטית האזרחית. עוד מידע על ההגדה: השלמות תוספות ותיקונים, ניתן למצוא בדף [ההשלמות](https://www.civildemocracy.org.il/hagada-more) שבאתר ההגדה <https://www.civildemocracy.org.il/hagada-more>. משם גם הפניות לשירי החג, לדפים לדוגמא מההגדה ולהזמנת עותקים נוספים.

מבוא לנוסח ההגדה ואופן עריכת הסדר

מבוא כללי

ההגדה שלפנינו היא הגדה הומניסטית המשמרת מרכיבי מסורת שניתן לקבלם כיום, ברוח הזרם ההומניסטי והאוניברסלי שביהדות, ובדגשים המתאימים לחיינו בישראל. היא מתבססת כאמור בעיקר על קטעים מנוסח המסורה, מהמקרא ומהגדת הקיבוץ הארצי, ועל ממצאי המחקר ההיסטורי והארכיאולוגי בנוגע למסורות על "יציאת מצרים" והיווצרות עם ישראל. ההגדה שלנו מדגישה את פסח כחג האביב וכחג החירות, בארבעה חלקים - ארבע כוסות:

דמוקרטיה,
שוויון ואהבה

תקווה, שלום וביטחון
בישראל ובעמים

חירות
ועצמאות

אביב
והתחדשות

ההגדה בנויה ברצף של קטעי קריאה קצרים, כדי לשמור על מעורבות מירבית של המסובים, וביניהם קטעי שירה. **ההגדה מתייחסת, בין היתר:**

- להגדות שקדמו לה
- ליהדות החופשית המודרנית
- לשואה ולגבורה
- להקמת מדינת ישראל
- לאהבת הגר במדינת ישראל
- למאבק על הדמוקרטיה והשוויון
- לאסון ה-7 באוקטובר ולתקווה הנחושה לתקומה ממנו

שולחן הסדר ונס אל-דומי

ליד עורך הסדר תוצב קערת הפסח בסידור המסורתי. לצידה 3 מצות עטופות במפית מהן יילקח גם האפיקומן, וקערית לנטילת ידיים (קצות האצבעות). כדאי להניח קערות פסח נוספות וכן מצות וקעריות, שתהיינה בהישג ידן של כל המסובות.

בחלק הקרוב לדלת יש להשאיר כיסא פנוי - כס אל-דומי:
לחטופות ולחטופים, לשבויות.ים, לנעדרות.ים, למבקשות.ים המקלט,
לפליטים.ות, לגולים.ות, לאסירי.ות המצפון: שלנו, ובעולם כולו.

ליד הכיסא הפנוי תוצב כוסו של אליהו.

קערת הפסח, ועוד מצרכים והכנות

קערת הפסח כוללת (איור להלן):

- זרוע (אפשר ורצוי צמחונית/טבעונית)
- ביצה (כנ"ל)
- כרפס (ירק)
- חרוסת (מטבל מתוק)
- מרור (חזרת)
- מצות

עוד להכין:

- קערות לנטילת ידיים
- קעריות עם מי מלח
- בד יפה להצפנת האפיקומן
- כדאי להכין את השולחן ולחלק מראש מקומות לאורחי.ות הסדר (הקרואים.ות).

ילדים.ות:

- בסעודת סדר הכוללת ילדים.ות כדאי לתאם עם אחד המסובים.ות "להציג" את כניסת אליהו - להכין מראש תחפושת (זקן עבות, גלימה, מטה וכו') ולתכנן היטב את התיזמון (אחרי סעודת הסדר).
- חשוב לסכם מראש עם הטף מסגרת למשא ומתן על פדיון האפיקומן (אם ייגנב), שהמו"מ לא יימשך בלי סוף...

עצות לעורכת הסדר

1

כדאי לעבור היטב מראש על כל ההגדה, כדי לא להתבלבל במהלך ניהול הסדר ולהכיר את הטקסטים הכלולים בה.

2

מומלץ לנהל את הסדר בחיוך אבל בלי "חפוף"; כך הוא יהפוך לחוויה עשירה ונעימה יותר.

3

בהתאם לרצון המסובותים ולאופי הציבור (ילדים.ות, למשל) ניתן להחליט על קיצורים, מראש או תוך כדי הסדר, ולהודיע על כך. לשם קיצוץ, ניתן לוותר מראש על הקטעים המסומנים **"למיטיבי.ות לכת"**.

4

קריאת קטעי הטקסט היא לפי סדר הישיבה, מהעורכת.ת ושמאלה. למרות שהסדר קבוע, רעיון טוב הוא גם לפנות בשם לקרוא.ה שבא תורו.ה, כתזכורת וכדי לוודא את הנכונות לקרוא. לעיתים נכון גם לפנות לקרואותים שלא לפי הסדר, כדי שיקראו קטע המתאים להן.ם במיוחד.

5

במהלך הסדר מופיע כמה פעמים שם אלוהי ישראל בצורה "יהוה". בעמוד 24 מוסבר על השם וההשערות לגבי אופן הגייתו. יש לוודא שקריאת השם המפורש אינה פוגעת ברגשות מי מהמסובים.ות, ולהחליט במשותף כיצד לנהוג בנושא זה. בכל מקרה ניתן לקרוא גם בשם חילופי מקובל: אָדוֹנָי או כיוצא בזה.

בברכת סדר מוצלח!

"וכל המְרַכֵּה לספר ביציאת מצרים הרי זה משובח"

פתיחת ההגדה

עורכת:

כמדי שנה נחגוג הערב את פסח כחג האביב וכחג החירות, נזכיר את אירועי השנה שחלפה ואת תקוותינו לעתיד.

לפנינו קערת הפסח כמנהג האר"י¹.

לסדר ארבעה חלקים המובילים לארבע הכוסות:

כוס שלישית
לשלוש ולביטחון
בישראל ובעמים

כוס ראשונה
לאביב ולהתחדשות

כוס רביעית
לדמוקרטיה
ולשוויון ערך האדם

כוס שניה
לחירות ולעצמאות

ניתן לקצר בדילוג
על הקטעים המסומנים
"למיטיבי.ות לכת"
וכל המרְפָּה לספר ביציאת
מצרים הרי זה משובח!

תוך כדי הסדר
נספר, נשאל ונשוחח
על נושאי ההגדה.
נוכל להיעזר
בהערות ובתוספות
שלצד הטקסט.

אחרי כוס
רביעית
סעודת החג,
ואז כוסו
של אליהו
ושירי החג.

1. בסדר המסורתי ישנה קערה אחת לעורך בלבד; אנו נכין כמה קערות, בהישג יד כל המסובים/ות. הקערה לפני העורך. ת יכולה להיות מפוארת יותר, רצוי קערת פסח מסורתית מעוטרת. הזרוע היא זכר לקורבן הפסח; הביצה מסמלת את קורבן החגיגה (שהיה נאכל עם קורבן הפסח בימי בית שני), ו/או את האָבֶל לזכר חורבן המקדש; החרוסת את הטיט בו עבדו כביכול אבותינו; הכרפס (ירק) הוא זכר למנהג של הגשת ירקות תחילה לארוחה, ואולי מסמל את האביב; המרור מסמל את מר השעבוד, ועבורנו גם את אימי המלחמות והזוועות שעבר עמנו.

כוס ראשונה **אביב והתחדשות**

שירה: שמחה רבה // בלהה יפה

2x { שמחה רבה, שמחה רבה, אביב הגיע פסח בא
תפרו, תפרו, תפרו לי בגד עם כיסים
מילאו (מילאו), מילאו כיסי באגוזים

2x { שמחה רבה, שמחה רבה, אביב הגיע פסח בא
שאל אשאל, שאל אשאל ארבע קושיות
שתה אשתה, שתה אשתה ארבע כוסות

2x { שמחה רבה, שמחה רבה, אביב הגיע פסח בא
וכוס גדולה, וכוס גדולה אמי תביא
לאליהו, לאליהו הנביא

2x { שמחה רבה, שמחה רבה, אביב הגיע פסח בא

עורכת:

ובחודש האביב, בארבעה עשר בו - זמן חירותנו.

קרואה:

החודש הזה לנו ראש חודשים, ראשון הוא לנו לחודשי השנה,
חודש האביב. ובחודש האביב, בארבעה עשר בו, זמן חירותנו.
והיה היום הזה לנו לזיכרון, וְחִגּוֹנֵנוֹ אֹתוֹ לְדוֹרוֹתֵינוּ.

חוקת עולם נְחַגְּהוּ -

היום היינו לעם!

החירות. השבתה מפעילות יוצרת וְיִתּוֹר על אי-השוויון שבין עובדים למעבידים, ויתור על שעבוד לעבודה ועל עשיית רווחים, בשמו של רעיון החירות והדרור, הצדק והשוויון. השבת המוגדרת כ"שבת שבתון מקרא קודש כל מלאכה לא תעשו" (ויקרא כ"ג, ג') היא הבסיס לזמן היהודי המקודש, שכן היא יחידת זמן שביעונית נשמעת ולא נראית. השבת היא רעיון מופשט כשם שהחירות והדרור הם רעיונות מופשטים, היא איננה נראית בעין ואין היא מתחייבת מתמורות הטבע, והיא קיימת משעה שהיא מסופרת כחלק מסיפור מכונן משמעות. העם היהודי היה העם היחיד בעת העתיקה שזכה לשבעים ימי חירות מדי שנה, שכן ימי "מועדי ה' מקראי קודש" היו אסורים בכל מלאכה על כלל הציבור. היום למרבה הצער, יהודים רבים, רבים מדי, המאמינים בעליונות יהודית במקום ב"חביב כל אדם שנברא בצלם אלוהים", וב"עוצמה יהודית" וכוחנות יהודית וגזענות מפלה במקום לדבוק בפסוק המפתח של השוויון והמוסר היהודי: "תורה אחת ומשפט אחד יהיה לכם ולגר הגר אתכם" (במדבר ט"ו, ט"ז), מבקשים לפגוע בחירות המקודשת ובשוויון המקודש ובכל מושגי התשתית של המוסר היהודי המבטיחים את הצדק והשוויון לכל תושבי הארץ ואת כבוד האדם וזכויות האדם, אלה שהוגדרו בעת העתיקה בביטוי "רוחות דעת, אמת וצדק בקודש הקודשים".

החירות והדרור נתפסו כמתת אלוהית לעם עבדים משועבד לעריצות אנושית. זה עניינו העמוק של סיפור יציאת מצרים, שבו אל מופשט בורא ונצחי, מדבר ושומע, אך בלתי נראה, המקדש את החירות והדרור, בעולם שנברא בספר מספר וסיפור, נלחם באילילים נראים מרהיבים ביופיים, שאינם שומעים ואינם מדברים, אינם קוראים ואינם כותבים, אינם סופרים ואינם מספרים. קדושת האל המופשט הנצחי והמקודש, הקשור בספר המספר על העדות, השבועה והברית, בעולם המסופר והנספך, תלויה במחזורי הזמן המשמרים את החירות ומועדי הדרור, במעגל נצחי של שבתות ומועדים, שמיטות ויובלים. הזמן היהודי מתחיל בספר שמות בראשית סיפור יציאת מצרים, בספר שנזכרת בו לראשונה המילה עם ביחס לבני ישראל המשועבדים לעריצות אנושית, ומסופר בו סיפור הגאולה האלוהית המשחררת את עם העבדים מעבדות לחירות. דהיינו, החודש שבו חל סיום השעבוד והחודש שבו מתחילה החירות עם יציאת מצרים הוא הרגע שבו מתחיל הזמן היהודי כזמן היסטורי. כדי לזכור מעבר זה, שמהותו היא החלפת שעבוד אנושי בהבטחת חירות אלוהית, מצווה התורה על שבועה של חירות, המכונה "מועדי דרור". הזמן היהודי מחולק לשביעיות המנציחות את השביתה משעבוד. כל אחד ממחזורי זמן אלה מבטא את נצחיותה של שבועת

דימוי: איריס זהר

ניצנים נראו בארץ

קרואה:

כִּי הִנֵּה הִסְתִּי עֵבֶר, הַגֶּשֶׁם חָלַף הֵלֶךְ לּוֹ,
הַנִּצָּנִים נִרְאוּ בְּאֶרֶץ, עֵת הַזְּמִיר הַגִּיעַ
וְקוֹל הַתּוֹר נִשְׁמַע בְּאֶרְצָנוּ.
הַתְּאֵנָה חֲנֻטָּה פָּגִיהָ,
וְהַגִּפְנִים סְמֵדָר נִתְּנוּ רִיחַ.
(שיר השירים, פרק ב', פסוקים 11-13א)

שירה

2x {

ניצנים נראו (נראו) בארץ
עת זמיר הגיע (עת זמיר)

2x {

כי הנה סתיו עבר, סתיו חלף הלך לו,
הגפנים סמדר נתנו (נתנו) ריחם.

שירה

כי הנה הסתיו עבר, הגשם חלף הלך לו,
הניצנים נראו בארץ, עת הזמיר הגיעה.
כי הנה הסתיו עבר, הגשם חלף הלך לו,
התאנה חנטה פגיה והגפנים סמדר.

הנה, הנה, הסתיו עבר לו,
הניצנים נראו בארץ, עת הזמיר הגיעה.

יפה כמלכת שבא // סמי שלום שטרית

שובי שובי השונמית
קומי צאי,
יפה כמלכת שבא,
שובי בואי אל ארץ המוריה.
ושלמה לא ממתין באפריון,
מזבח כחל-לבן שם עכשו,
ואלהים כחל-לבן
ואל תשאלי איה השעה
קומי צאי,
גבוהה כמלכת שבא,
חגרי בנד אל גבך,
ואנו נראה לך העולות והשלמים.
ארכה הדרך מלכה יחפה,
מרמות אתיופיה המנמנמת
אל תחתיות ארץ ישראל,
ואין מלאך בדרך ולא שרף,
לא עמוד ולא עשן.

יוורק ווהא. אמבובר, חבל גונדר, אתיופיה 1983
// צילום: FREDERIC BRENNER

עורכת:

שובי שובי השולמית, שובי שובי ונקחה-בר.

קרואה:

לכה דודי נצא השודה, נלינה בכפרים נשפיקמה לכרמים,
נראה אם-פרחה הגפן פתח הסמדר, הניצו הרימונים.
הדינדאים נתנו-ריח, ועל-פתחינו כל-מגדים, חדשים גם-ישנים.
(שיר השירים, פרק ז', פסוקים 11-13, א, 14)

שירה

2x { הדודאים נתנו (נתנו) ריחם
ועל פתחינו כל מגדים

2x { מה יפה דודי, יפה וגם נעים
דומה דודי לעופר איילים

קרואה:

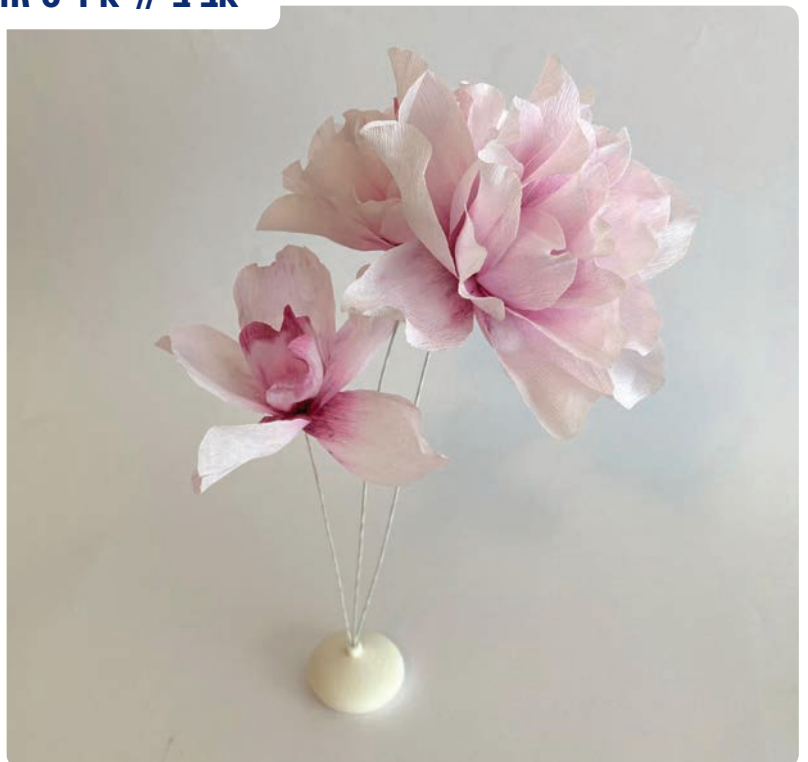
1 כתנות פסים לבש הגן
וכסות רקמה מדי-דשאו
ומעיל תשבץ עטה כל עץ
ולכל עין הראה פלאו.
3 יצא מבין משמר עליו
וישנה בגדי-כלאו
מי לא ישתה יינו עליו -
האיש ההוא יישא חטאו.
(אברהם אבן עזרא)

2 כל ציץ חדש לזמן חדש
יצא שוחק לקראת בואו
אך לפניהם שושן עובר
מלך כי על הורם פיסאו.

למי שביביות לכת

אביב // איריס זהר

"אין דמוקרטיה ניתנת למדינה על מגש של כסף"

1 עורכת:

ואלו סימני הסדר,
בחרוזים מימי הביניים -

קַדֵּשׁ וְרַחֵץ, כְּרַפֵּס יַחֵץ,
מְגִיד רַחֲצָה, מוֹצִיא מַצָּה,
מְרוֹר כּוֹרֵךְ, שׁוֹלְחַן עוֹרֵךְ,
צָפוּן בְּרֵךְ, הַלֵּל נִרְצָה.²

3 קרואה:

ברוך פרי הגפן.

ברוכים המועדים
לשמחה, החגים והזמנים
לששון. ברוך יום חג
המצות הזה, זמן חירותנו.

2 עורכת:

קַדֵּשׁ -

נמזוג כוס ראשונה,
לחג האביב.

(לא לשתות עדיין!)

4 קרואה:

ברוך פרי הגפן.

כוס התחדשות נישא
לבשורת האביב, להנץ
ניצנים, לתבואה חדשה,
לטל ולשובע.

קרואה: כוס ברכה // עמוס עוז (הגדת חולדה 1960)

נְרִים כּוֹס נֶשׁל בְּרָכָה לְשִׁפֵּעַ וְלֹא לְמַחְסוֹר
לְשִׁבַע וְלֹא לְרָעַב לְבִרְכַת שְׁמַיִם וְאָרֶץ:

כולנו נרים כוס ונברך:

לאביב ולהתחדשות!

(שתית כוס ראשונה)

2. כל מילה מסמנת את אחת מפעולות עריכת הסדר, כפי שנבצען להלן, והחרוזים נועדו להקל על הזכירה. סימני הסדר סודרו בחרוזים החל מהמאה ה-11 לספה"נ, ונוסח זה (שאינו הקדום ביותר) הוא שנתקבל בסופו של דבר על כל העדות.

טור // אבות ישורון

בְּגִפָּם
וּבְגִפְיָהֶם
וְטָפָם
לְגַבְיָהֶם
כַּחַתְלָתוּלִים
וְטַלְפֵיהֶם
לְטַל -
בֵּין הַקָּטָל
לְבֵין גּוֹרֵל
בֵּין חֲדוּל
לְבֵין מוֹרָאֵל
בֵּין עֵזָה
לְבֵין אִיטוֹר
-טוֹר -
תוֹר לְחֵיוֹת.
אֵין עוֹד.

1956
(נכתב בימי מבצע
קדש שבו נכבשו עזה,
אִטוֹר ושארם א שייח)

נשיאה (Pietà) // צביקה לחמן

עורכת:

כאן המקום לציין את ההגדות הקדומות ביותר המוכרות לנו, והעדויות על התפתחות נוסח הסדר.³

התיאור הקדום ביותר של סדר פסח מוכר מאד, גם אם רובנו לא חשבנו על כך... הברית החדשה מספרת על ישוע ותלמידיו שהכינו את הפסח והסבו לסעודת הסדר אותה ערך ישוע. כולם רחצו ידיים כמנהג "רחץ" ("הטובל איתי את ידו בקערה זה יסגירני", אומר ישוע), עורך הסדר בצע את לחם הפסח ("יחץ") וחילקו למסובים ("קחו ואיכלו, זה גופי"), וברך על הכוס ("זה דמי"). הם סיימו בשירת מזמורי תהלים ("הללו") בטרם יצאו אל גת-שמנא שבהר הזיתים, שם התפלל ישוע בעוד תלמידיו נרדמים, ולאחר מכן הוסגר ונעצר. כל זאת, כמתואר בבשורות על פי מתי (כ"ו), מרקוס (י"ד), לוקס (כ"ב - שם מתוארת גם הברכה על כוס ראשונה). סעודה זו של ליל הסדר נודעה מאז בתור "הסעודה האחרונה", אירוע חשוב שהונצח ביצירות אמנות לרוב.

לאונרדו דה וינצ'י

ה
ג
ר
ר
ב
א
ה
ה
ה
ר
ד
י
ע
ס
ה

1 עורכת:

יֶרְחֵץ - ניטול ידיים.
(נטילת ידיים)

2 עורכת:

כֶּרְפָּס - נאכל ירקות
וביצה במי מלח.
(נעביר את כלי הכרפס ונאכל ממנו)

3 עורכת:

יֶחֶץ - זוהי המצה לאפיקומן.
(בוצעת את המצה האמצעית לשניים, מראה את מחציתה למסובים. ובעיקר לילדים. ומצניעה לאפיקומן. את המחצית השנייה מחזירה בין שתי המצות השלמות. מכאן ואילך מתחיל המרוץ לגניבת האפיקומן)

3. קטעים במשנה, בתלמוד ובספרות הגאונים מלמדים על התפתחות ההגדה ונוסח הסדר משלהי ימי בית שני ועד ראשית ימי הביניים. כתב יד כמעט שלם של הגדה קדומה נמצא בגניזה הקהירית, זמנו אולי מאה 8 לספנה"נ, והוא משקף נוסח קדום אף יותר ממנו. כתב היד השלם הקדום ביותר של ההגדה שהגיע לידינו הוא זה שבסידור רב סעדיה גאון (מאה 10 לספנה"נ). נוסח שלם נוסף וחשוב ישנו במחזור ויטרי, מבית מדרשו של רש"י (מאה 11 לספנה"נ או מעט אחר כך).

צילום: ELAN

עֶצֶב דָּלוּק // שְׂבֵא סֵלְהוּב

ציון, הלא	ציון, בראשית מכתבי
תשאלי לשלומי?	אשאל לשלומך,
אני לא מרגישה	איה את מרגישה
כליכך טוב	הכל בסדר?
יד ימין שלי	ומה שלום אסיריך?
מתבשלת,	פלשתיניך, יהודיך
העצב דלוק	תגיד, איך הילדים?
אל תשאלי	ומה שלום
	מחריביך, ציון?

דימוי: יורם אפק

עורכת:

מגיד - נאמר את ההגדה:

(קוראת "הא לחמא" בארמית ומפרשת בעברית שורה מול שורה)

הא לחמא עניא	(זה לחם העוני)
די אכלו אבהתנא	(שאכלו אבותינו)
בארעא דמצרים	(בארץ מצרים).
כל דכפין ייתי ויכל	(כל הרעב יבוא ויאכל),
כל דצריך ייתי ויפסח	(כל הצריך - יבוא ויפסח).

שירה

הא לחמא, הא לחמא עניא,
 די אכלו, אכלו אבהתנא,
 בארעא (בארעא) דמצרים.
 כל דכפין ייתי ויכל,
 כל דצריך ייתי ויפסח.
 השתא עבדי, לשנה הבאה בני חורין.

קרואה:

בגלות היו מוסיפים. -

השתא הקא	(השנה כאן),
לשנה הבאה בארעא דישראל	(בארץ ישראל),
השתא עבדי	(השנה עבדים),
לשנה הבאה בני חורין.	

למישיבו.ות לכת

הרקע ההיסטורי למסורות מצרים והיווצרות עם ישראל // אבי עופר

בכל המקורות הרבים ממצרים בתקופה המתאימה (ימי הממלכה החדשה, בערך 1550-1200 לפסה"נ) אין כל רמז לשהות ישראל במצרים או ליציאת מצרים. סיפורי יציאת מצרים עצמם רצופים אנכרוניזמים (מידע מאוחר שהכותב ייחס בטעות לתקופה קדומה), חילופי גרסאות סותרות וכולי, ויש בהם רק מעט מידע היסטורי ממשי על התקופה הקדומה (בעיקר בניית הערים פיתום = פראתום, ורעמסס, בימי רעמסס השני, בערך 1200 לפסה"נ). נציין שבניגוד לטעות רווחת בני ישראל בכל מקרה לא בנו את הפירמידות, שכן הללו נבנו החל מ-2,600 לפסה"נ: כ-1,400 שנה לפני בניית הערים של רעמסס השני.

כל ידיעותינו על היווצרות עם ישראל מורות על התגבשות וסינתזה תרבותית שחלה בארץ-ישראל, ולא על הגעת עם מגובש מהמדבר או ממצרים. מסיבות אלה ומסיבות רבות נוספות יש לדחות את ה"היסטוריות" של סיפורי יציאת מצרים כמאורע ממשי מכונן בתולדות עם ישראל. נראה כי אלו הן מסורות של קבוצה אחת - מתוך הקבוצות הרבות שיצרו את עם ישראל - אשר אבותיה אכן שהו במצרים, וגם מסורות אלה הינן אגדתיות יותר מאשר היסטוריות.

בכל אלו אין כדי לערער את חשיבות מיתוס הפסח ביהדות, גם היהדות שלנו, את ערכי החרות ואת חגיגת האביב הגלומים בו.

יְהוָה // אבי עופר

משוער שזו ההגיה הנכונה של שם אלוהי ישראל, עוד לפני הופעת היהדות בשלהי ימי בית ראשון. משמעותו האפשרית: "זה אשר גורם לדברים להיות". עם זאת יש גם הצעות אחרות, כגון yahwo או yaho, yaw, במשמעות של "להופיע" או משמעות אחרת.

בכל מקרה נראה שאין שחר לקריאה לפי ניקוד המסורה: "יְהוָה", וייתכן כי ניקוד זה נועד בכוונה לטשטש את ההגיה הנכונה. אם קריאת השם פוגעת במישהו/י, ניתן לקרוא "אדוני", או כל שם נרדף אחר.

פנים במצור // צביקה לחמן

עורכת:

מסופר במקרא כי עבדים היינו לפרעה במצרים. ויוציאנו יְהוָה אלוהינו משם ביד חזקה ובזרוע נטויה. (הסבר על יְהוָה ואופן הגיית שמו: בדף ממול)

קרואה:

ועל כך אמר המדרש: אילו לא הוציא הקדוש ברוך הוא את אבותינו ממצרים הרי אנו, ובנינו, ובני בנינו משועבדים היינו לפרעה במצרים. ואפילו כולנו חכמים, כולנו נבונות, כולנו זקנים, כולנו יודעות את התורה - מצווה עלינו לספר ביציאת מצרים. וכל המְרַבֵּה לספר ביציאת מצרים הרי זה משובח.

עורכת:

ואפילו לא כך היו הדברים כפי שמסופר במקרא ובמדרש (ונראה כי אכן - לא כך היו...), נמשיך ונספר ונחגוג ונהלל את חג החרות וחג האביב הזה.

עורכת:

נצא ונלמד - "ארמי אובד אבי" מהו?

למרות שנהגו לפרש את הפסוק כמכוון ללבן הארמי שביקש לאבד את יעקב, נראה כי משמעותו היא שמוצאו של עם ישראל הוא (בין היתר) מקבוצות ארמיות. לפי סיפורים שונים במקרא העם נוצר מקבוצות אשר הגיעו מאור ("כשדים"), מחרן (הארמית), מכנען, מהמדבר, ממצרים, ועוד. לפי השערה רווחת במחקר לעם ישראל אכן מוצא מגוון: כנענים ופליטי חברה, ארמים ורועים נודדים, חיתים, חיונים, יבוסים ומצרים, מכולם נתגבש עם ישראל על אדמתו, עם חופשי בארצו.

חג משפחתי כמופע קהילתי -

"עבדים היינו", מחול לפסח מאת תרצה ספיר // שלומית עופר

הן את המגבלה והן את החירות להתנועע. הביצוע המשולב של שלושה הקולות (או חלקם) יוצר מרקם תנועתי שהוא בו-זמנית עשיר, אך גם נגיש ומזמין. לשנה הקרובה - בנות ובני חורין!

מראשית ימיה הקהילה הקיבוצית הוציאה את אירועי החג מבית המשפחה או בית הכנסת אל המרחב המאפשר התכנסות רב-דורית. מובילי התרבות העברית החלוצית הבינו כי הם פועלים בתוך מהלך היסטורי רחב וביקשו לקיים דיאלוג בין אוצרות התרבות היהודית המסורתית לבין יצירה של תרבות רלוונטית ואותנטית. דיאלוג זה היווה כר פורה ליצירה מקורית מגוונת, בהם בלטו תחומי המוסיקה והמחול, אשר היו לטענתה של נעמי בהט-רצון, יסוד מרכזי בחינוך המשותף ורכיב משמעותי בעיצוב הדור הישראלי החדש, ובו-בזמן התאימו לביטוי מופעי בטקסי החג.

תרצה ספיר (1943-2018) יוצרת ומחנכת במחול, עיצבה לטקסים מחולות בעלי שני מאפיינים בולטים: מחד, **מחויבות אמנותית-אסתטית לסמלי החג**, ומאידך, ביצוע הריקוד וההכנה לקראתו נתפסו **כהזדמנות לימודית לשכלול היכולת התנועתית**. ריקודיה חוברו ונכתבו בכתב תנועה אשכול-זכמן (Eshkol & Wachman, 1958), ומבחר מתוכם עבר עיבוד ל"כתיבה קלה" כדי לאפשר היכרות עימם גם למי שאינם בקיאים בשפת התיווי.

הריקוד "עבדים היינו" מתוך ההגדה (לחן: שלום פוסטולסקי), בנוי משלושה "קולות": **הרגליים**; צועדות אחורה ('עבדים') וקדימה ('בני חורין'); **הגו** מתכופף ('עבדים') ומתיישר ('בני חורין'); **הידיים** נעות תוך שהן שלובות זו בזו, ומסמלות

קטע מתוך תיווי הריקוד "עבדים היינו" רשום בכתב-תנועה אשכול-זכמן

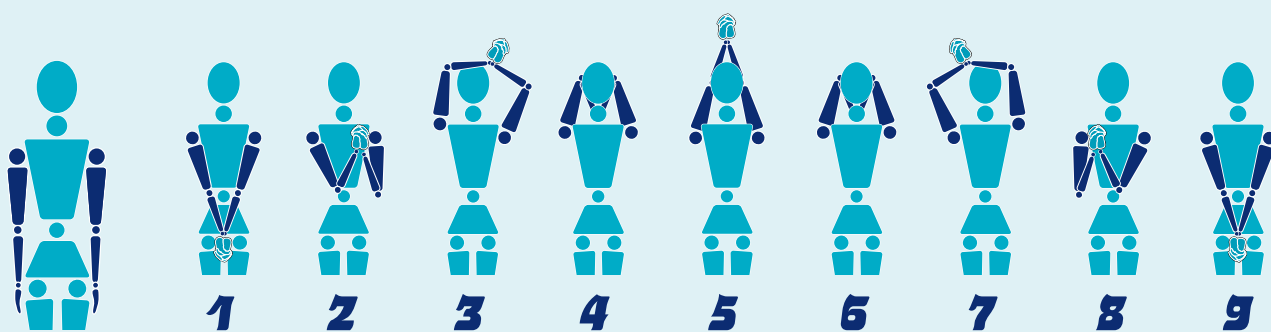
K: Hands f(♯)

M=104

Left	Hand	=					♯
	Forearm						
	Upper Arm	(1/6)	(0+)				(f _M)
	Shoulder						
Right	Hand	=					♯
	Forearm						
	Upper Arm	(1/2)	(0+)				(f _M)
	Shoulder						
Upper Body	Head						
	Chest						
	Pelvis	(4)	(0)				
Left	Foot		(0)S	τ	(0)S	τ	(4)S
	Foot		(0)S	τ	(0)S	τ	

נו - יי - הָ - דִּים - בְּ - עַ
a - va - dim ha - yi - nu

תנועת הידיים בחלק הראשון של הריקוד ב"כתיבה קלה"

עורכת:

עבדים היינו, עתה בני חורין.

לא נִשְׁתַּעֲבָד ולא נִשְׁעָבֵד

שירה

עבדים היינו (היינו)

עתה בני חורין (בני חורין).

עבדים היינו

עתה (עתה) בני חורין

עבדים היינו

עתה (עתה) בני חורין (בני חורין). 2x {

שלח את עמי // צילום: ELAN

תקווה היא מרחב שמתעצם ונפתח גם בימים של צמצום מרחבים // עיריית קינן

באוויר הדחוס, שממנו נשקפת דרך היציאה מעבדות לחירות. תקווה היא המרחב שמתעצם ונפתח גם בימים של צמצום מרחבים: מרחב ההבנה הנחושה שעל אף ולמרות הכל, אי אפשר למגר את רוח האדם, ולא את השאיפה לחירות ולחיים ראויים.

במה אם כן עוד נשתנה הפסח הזה?

שבכל שנה ושנה אנו שואלים: על שום מה חייב אדם בכל דור ודור לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים? ומשיבים בקהל. הפסח הזה נשיב - על שום שחייב אדם לראות את עצמו כמי שאחראי לגורלו, שלא ניתן לשעבד את נשמתו ואת עתידו, וכמי שאסור לו בתכלית האיסור לשעבד אחרים. ובעבור מה עשה ה' לי בצאתי ממצרים? נאמר מעתה, לא בעבור אכילת מצות, ולא בעבור פיזור שמו, אלא בעבור שנהיה לבני אדם חופשיים ולעם חופשי, שנבקש שלום ונרדפהו, ונבקש להביא אור לזולת, וכך גם לעצמנו.

בפסח הזה, כשנשיר "והיא שעמדה לאבותינו ולנו", נדע: רדיפת האמת, הצדק והשלום, שנאת הבצע והשחיתות, ולקייח אחריות לשינוי, היא שעמדה לנו. רוח האדם היא שעמדה לאבותינו ולנו והיא שתעמוד לנו עולם.

מה נשתנה הפסח הזה?

שבכל שנה ושנה, ריחות האביב של חודש ניסן מרוממים את הנפש, ואילו בפסח הזה הנפש ממאנת להתעלות. הצטמצם מרחב הנשימה - מחלקת הרוע, האכזריות ותאוות הרצח הבלתי נתפסים של החמאס; מכובד האבל והצער על הנרצחות והנרצחים, ההרוגות וההרוגים, הפצועות והפצועים בגוף ובנפש; מהדאגה המאכלת לחטופות ולחטופים, ללוחמות וללוחמים; ולנוכח סבלם של המפונות והמפונים - פליטים בארצם.

מצטמצם מרחב הנשימה גם לנוכח גורלם של חפים מפשע בעזה, שאין דואג להם, לא שליטיהם ולא אף אחד אחר.

הרג וסבל בכל, ואין עוצה קשה לנשום.

ותדהמה מְכֶסֶה את הארץ מההתנהלות המופקרת, המושחתת, היהירה והאדישה של ממשלה תאבת שלטון ובצע, שבזקת מעל קלונה אבקת סוכר רעילה של אחדות מזויפת, מְכֶסֶה של נייר לְלֶבָה מבעבעת של שנאת חינם ואפס מעש.

ואף על פי כן, גם בפסח הזה עומדת לנו התקווה. סדק דקיק של נשימה חופשית גם בימים של צמצום מרחבים, חלון קטנטן

דימוי: איריס אפק

עורכת:

מה נשתנה -

(נא לשים לב לקושייה השנייה: "אוכלים אנו מרור", ולא "כולו מרור")

שירה

צעיריות המסובים.ות:

מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות (מכל הלילות)?
שבכל הלילות אנו אוכלין חמץ ומצה (חמץ ומצה).

כולנו:

הלילה הזה (הלילה הזה) כולו מצה. $2 \times \{$

צעיריות המסובים.ות:

שבכל הלילות אנו אוכלין שאר ירקות (שאר ירקות).

כולנו:

הלילה הזה (הלילה הזה) אוכלים אנו מרור. $2 \times \{$

צעיריות המסובים.ות:

שבכל הלילות אין אנו מטבילין אפילו פעם אחת
(אפילו פעם אחת)

כולנו:

הלילה הזה (הלילה הזה) שתי פעמים. $2 \times \{$

צעיריות המסובים.ות:

שבכל הלילות אנו אוכלין בין יושבין ובין מסובין
(בין יושבין ובין מסובין)

כולנו:

הלילה הזה (הלילה הזה) כולנו מסובין. $2 \times \{$

והיגדת לבנך // נמרוד אלוני

בארץ כנען כמובנת מאליה, כולל הציפייה ששבעת עמי הארץ יתפנו מרצון ויאפשרו לעם שמגיע ממצרים לקחת לעצמו את ארץ ההבטחה האלוהית. זאת למרות שבנורמות המוסריות של ימינו, תביעה כזו הייתה נחשבת ללא פחות מתפיסה פסולה של מלחמת קודש המונעת על ידי תחושת עליונות ומעשה פסול שנחשב לטיהור אתני. סוג כזה של "היגדת", נטול מודעות ביקורתית ומוסריות הומניסטית, הוא אנטי-חינוכי בעליל. מה שנדרש הוא תפיסה הרבה יותר מורכבת של "והיגדת". משהו ברוח פתיחות ביקורתית לחדש ולאחר, ונאמנות ביקורתית למסורתי ולמקומי. זה כמובן מאתגר, אך כפי שמציין גדול הפילוסופים היהודים, ברוך שפינוזה: "כל דבר מעולה הוא קשה, כשם שהוא נדיר".

דימוי: יורם אפק

"והיגדת לבנך" הוא ציווי שמכוון לדורות המבוגרים בכלל ולהורים בפרט, שילמדו את הדורות הצעירים את תולדות העם ומורשתו וידאגו לכך שהמסורות והמנהגים של העם ישמרו לדורי דורות. בהקשר של הגדת הפסח, ההתכוונות היא לשמירת המסורות הקשורות בהליכי התגבשותו של עם ישראל וסיפור יציאתו המופלאה מעבדות לחירות. אבל איזו מן "היגדת" היא נכונה וראויה לעת הזאת? האם להציג את עלילות ההגדה כאמת היסטורית או כמיתוס, כניסים אלוהיים או כפנטזיות אמוניות? האם מנקודת מבט אחת, אורתודוקסית ואתנו-צנטרית, או שמא מנקודות מבט מגוונות ואולי גם ביקורתיות ועם מסרים אוניברסאליים? וכיצד מאזנים בין ערכי השייכות והביטחון שמעניקה הדבקות במסורת לבין ערכי החשיבה המושכלת והספקנות המדעית-ביקורתית?

יש לקחת בחשבון, לדוגמה, שעד לתקופת הנאורות במאה ה-18 המונח אינדוקטרינציה באנגלית שימש במשמעות זהה למילה הוראה - זאת משום שתפיסת הידע הייתה מוחלטת, קריאת תיגר על המסורת נחשבה כפירה, והמבוגרים והמורים נחשבו לצודקים באופן אבסולוטי. בימינו, לעומת זאת, אנחנו מודעים לכך שעמדות מסורתיות רבות שנחשבו לוודאיות התבררו כשנויות במחלוקת או חסרות שחר - כולל סיפור יציאת מצרים - ושאל לנו לקבל עמדות כאמיתיות או צודקות, אלא אם התבררו בדיון פתוח, שוויוני, מושכל וביקורתי.

במערכת החינוך הישראלית, לדוגמה, "מגידים" את המסורת של ההתיישבות

קרואה:

מעשה ברבי אֶלְיָעָזֶר ורבי יְהוֹשֻׁעַ ורבי אֶלְעָזָר בן עֲזַרְיָה ורבי עֶקְיָבָא ורבי טַרְפוֹן שהיו מסובין בבני ברק והיו מספרים ביציאת מצרים כל אותו הלילה, עד שבאו תלמידיהם ואמרו להם: **"רבותינו, הגיע זמן קריאת שמע של שחרית"**.

בני ברק הקדומה שכנה בכפר אל-חירייה, סמוך למזבלה המפורסמת, כיום פארק שרון. הכפר נקרא גם אבן איבראק, זכר לשם הקדום. בעקבות ההגדה קרוי המחלף הסמוך בשם "מחלף מסובים".

הספר

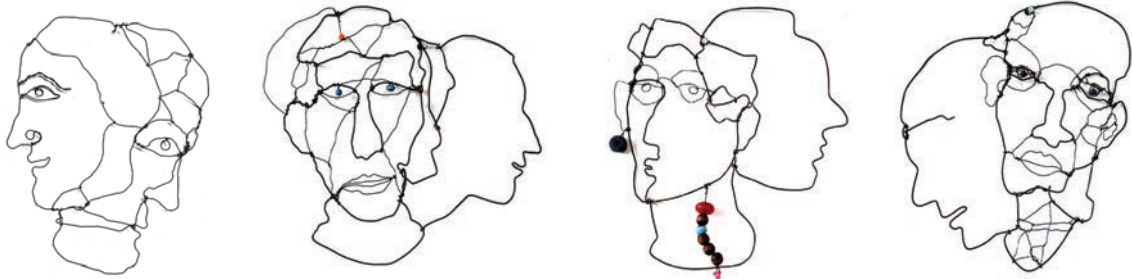
עורכת:

כתוב בברייתא⁴ -

כנגד ארבעה בנים דיברה תורה:

אחד חכם, ואחד רשע, ואחד תם, ואחד שאינו יודע לשאול.

אבל אנו נדבר על שתי בנות ושני בנים...

דימויים: יורם אפק

4. זהו פירוש הרמוניסטי הבא לפשר בין ארבע גרסאות שונות של מצוות "והגדת לבנך": דברים ו' 20-25 - "כי ישאלך בנך מחר לאמר מה העדות והחוקים..." וכולי. שמות י"ב 26 - "והיה כי יאמרו אליכם בניכם מה העבודה הזאת לכם..." וכולי. שמות י"ג 14-15 - "והיה כי ישאלך בנך מחר לאמר מה זאת..." וכולי. שמות י"ג 8 - "והגדת לבנך ביום ההוא לאמר, בעבור זה עשה יהוה לי בצאתי ממצרים". מקור הגרסאות השונות הוא בכך שלתורה 4 מקורות שונים, אבל חז"ל האמינו שהיא נוסח אחד שנכתב מפי האל, ושאין כאן מקורות שונים, אלא התייחסות לבנים שונים: חכם, רשע, טיפש (זו המשמעות של "תם"), ושאינו יודע לשאול (שהוא בעצם ה"תם" המודרני). השאלה המתוחכמת מיוחסת לחכם, הקנטרנית לרשע, הלא-ממוקדת לטיפש, והעדר-השאלה לשאינו יודע לשאול. משמעות התשובות ושאלת הנוסח המקורי מסובכת ושנויה במחלוקת.

הרהורים אקטואליים על ארבעה בנים שכנגדם זכרה התורה // ענר פרמינגר

מדוע "מה העדות והחוקים והמשפטים אשר צווה יי אלוהינו אתכם" (דברים ו', 20) מגדיר את הבן החכם, בעוד ש"מה העבודה הזאת לכם?" (שמות י"ב, 26) מגדיר את הבן הרשע? לכאורה שניהם טוענים טענה זהה וספקנית התווה על קיום המצוות ועבודת האל.

ולהרחיב דעת והבנה. בעוד שהרשע לא נותן לעובדות לבלבל את דעתו. אין לו עניין להבין. הוא פוסק ומתריס שהכול "עבודה" מיותרת. גם האינטימיות בין תלמיד למורה, בין בן לאביו, נעדרת בפסוק, שנוקט בלשון רבים, דור הבנים אומר לדור האבות. בהשלכה לימינו, מחריבי המשטר מוחקים את התשתית הדמוקרטית שהניח דור המייסדים בעמל רב, כדי ליצור חברה ליברלית, שוויונית וחופשית - תנאי הכרחי לחברה חקרנית ויצרנית. ואכן, הרשעים לא היו יוצאים מארץ מצרים. ואילו החכמים נאבקים על הדמוקרטיה נאבקים כדי להציל את כולנו ולהוציאנו מעבדות לחרות, מנתינות לאזרחות.

גם ארבע הקטגוריות שמציעה ההגדה, מאלפות ודורשות פרשנות. כנגד הבן החכם, לא ניצב היפוכו, הבן הטיפש. אלא, כנגדו מוצגות שלוש ואריאציות שונות של היעדר חכמה: רשעות – נזקי הזדון לעיתים שקולים לנזקי הטיפשות; תמימות; ולא לדעת לשאול. ההגדה מציעה כאן דיון במהות החכמה, שאיננה שלמה ללא שלושה יסודות: ביקוש אחרי הטוב המנוגד לרוע – האחוה, אחד היסודות של המהפכה הצרפתית והדמוקרטיה הליברלית; התפכחות מתמימות שלא יודעת לקרוא את המציאות האכזרית ואת מחוללי הכאוס; ולדעת לשאול שאלות, זוהי החירות, שהכרחית למימוש הסקרנות, החשיבה העצמאית והביקורתית והיא בבסיס המשטר הדמוקרטי, השוויוני וההוגן.

ההבדל ביניהם נעוץ ברטוריקה של נוסח שאלתם, הן בפשט המשתמע מהטקסט הישיר והן ברמיזה האינטר-טקסטואלית למקורו של הטקסט. בפשט, בולט הריק והחסר בדברי הרשע שאינו מתעניין בפרטים ובניואנסים. עבורו התורה כולה היא "העבודה", ובהשלכה לימינו, נתן לראות בה את "עבודת הבג"ץ", או "עבודת הביקורת השיפוטית", "עבודת הדמוקרטיה". הפרטים אינם חשובים, אלא ההצהרה המתריסה, "מה לי ולהבל הזה". ואילו החכם, מבקש באמת לדעת ולהבין את הפרטים הספציפיים: "עדות, חוקים ומשפטים". בהשאלה לימינו "תקשורת, כנסת, בית-משפט" הרשויות שבבסיס הדמוקרטיה, שמפקחות על הרשות הרביעית, השולטת. אבל הבדל מהותי וחשוב בין החכם שמבקש להבין, לבין הרשע שרוצה להתגרות, נחשף דווקא באינטר-טקסט שאליו רומזת ההגדה. דברי הרשע מקורם בשמות: "והיה כי יאמרו אליכם בניכם מה העבודה הזאת לכם..." בעוד שמקור דברי החכם בדברים: "כי ישאלך בנך מחר לאמור מה העדות והחוקים והמשפטים אשר צווה יי אלוהינו אתכם". כלומר, הרשע "אומר", בעוד שהחכם "שואל". החכם מבקש להבין, להרחיב דעת ולחקור, והוא פונה בשאלה אל אביו. זהו היסוד הבסיסי של האקדמיה הליברלית והדמוקרטית: להטיל ספק, לאתגר, לחקור

עורכת:

חכמה מה היא אומרת -

"מָה הָעֵדוּת וְהַחֲקִים
וְהַמְשַׁפְּטִים אֲשֶׁר צָוָה
יְהוָה אֱלֹהֵינוּ אֶתְכֶם?"

(דברים ו', פסוק 20)

קרואה:

ואף את אמרי לה
כהלכות הפסח:
אין מפטירין אחר
הפסח אפיקומן.⁵

עורכת:

רשע מה הוא אומר -

"מָה הָעֵבְדָה
הַזֹּאת לְכֶם?"

(שמות י"ב, פסוק 26)

קרואה:

לכם ולא לו. ולפי שהוציא את עצמו
מן הכלל וכפר בעיקר, אף אתה
הקהה את שיניו ואמור לו: בעבור
זה עשה יְהוָה לי בצאתי ממצרים.
לי ולא לו. אילו היה שם לא היה נגאל.

עורכת:

תם מה הוא אומר -

"מָה זֹאת?"

(שמות י"ג, פסוק 14)

קרואה:

ואמרת אליו -
בחוזק יד הוציאנו
יְהוָה ממצרים, מבית עבדים.

עורכת:

ושאינה יודעת לשאול

מה היא אומרת -

"את פתחי לה.

שנאמר:"

קרואה:

"וְהִגַּדְתָּ לְבִתְךָ וּלְבִנְךָ בַּיּוֹם הַהוּא
לֵאמֹר בְּעִבּוֹר זֶה עָשָׂה יְהוָה לִי
בְּצֵאתִי מִמִּצְרָיִם."

(בעקבות שמות י"ג, פסוק 8)

5. התשובה המקורית במקרא: "עבדים היינו..." וכולי (דברים ו' 21-25) מתאימה הרבה יותר. נוסח התלמוד הירושלמי, המיוחס לתנא ר' חייה, מחליף בין התשובות לחכם ולטיפש וגם הוא מתאים יותר. לעצם העניין מפרש הירושלמי שהכוונה שלא יעבור מחבורה אחת לשנייה בליל הסדר, ועדיין הפסוק סתום. לפי פירוש אפשרי אפיקומן הוא מיוונית εἰσακμῶν, מעין after party או קינוח.

דימוי: איריס אפק

"אין דמוקרטיה ניתנת למדינה על מגש של כסף"

שירה: ארבעה אחים // נעמי שמר

בְּיוֹם בְּהִיר וְנִהְדָּר
יִצְאוּ מִתּוֹךְ הַהֲגָדָה
חֲכָם וְתָם רָשָׁע גָּדוֹל
וְזֶה שְׁלֵא יָדַע לְשֵׁאוֹל

1

וּכְשֶׁאֲרֵבֵעַת הָאֲחִים
יִצְאוּ לְנוֹעַ בְּדַרְכֵים
מִיָּד מִכָּל אֲרֵבֵעַ רוּחוֹת
פְּרָחִים הִגִּיעוּ וּבְרָכוֹת

2

פָּגַשׁ חֲכָם בְּחֲכָמָה
אָהַב הַתָּם אֶת הַתְּמִימָה
וְהָרָשָׁע בְּתוֹר אִשָּׁה
תִּפְסֵם מִרְשַׁעַת אֵימָה

3

וְזֶה שְׁלֵא יָדַע לְשֵׁאוֹל
לָקַח אֶת הַיָּפָה מִכָּל
שֵׁלֵב יָדוֹ בְּתוֹךְ יָדָהּ
וְחָזַר אֶתָּה לַהֲגָדָה

4

לְאֵן הוֹבִילוּ הַדַּרְכֵים?
הֵיכֵן אֲרֵבֵעַת הָאֲחִים?
בְּנֹשִׁיר שְׁלָנוּ יְדֵי
אָסוּר לְשֵׁאוֹל יוֹתֵר מִיָּדֵי

5

"אין דמוקרטיה ניתנת למדינה על מגש של כסף"

כֶּס אַל-דּוּמִי

קרואה:

נזכור את כל אלו שאינן ואינם עימנו כאן היום - החטופות והחטופים, השבויות והשבויים, הנעדרות והנעדרים, כמו גם כל מי שנהרגו ונרצחו באכזריות. נזכור גם את מבקשות ומבקשי המקלט, אסירות ואסירי המצפון, וכל מי שבגלות: אלו שלנו, ואלו שבעולם כולו.

לכבודן ולכבודם
הותרנו כאן הערב כיסא ריק,
כֶּס אַל-דּוּמִי.

שירה: שלח את עמי

מהר משה, צִיָּה פרעה:

"שלח נא את עמי!"

מִצְּוֹת האל אמור נא לו:

"שלח נא את עמי!"

קומה, לך נא, אל כְּבֹד הַלֵּב הרע

צו לו, בשמי: "שלח נא את עמי!"

לפְעָמִים אָדָם זֹכֵר // יְהוֹשֻׁעַ סוֹבוֹל מתוך המחזה "עד קצות הפחד"

קול פְּנִימִי לוֹחֵשׁ לָךְ
זְכוֹר בֶּן-אָדָם אֵל תִּשְׁכַּח
בְּנִפּוֹל אוֹיְבֶךָ לְרַגְלֶיךָ
אֵל יִגַּל לְבַבְךָ אֵל תִּשְׁמַח

וְזְכוֹר בְּסֵעוֹר הַדָּם
בְּלֵב הַחֲשִׁיכָה
לְהִיזוֹת בֶּן-אָדָם
זֶה לְאֶהוֹב כְּמוֹךָ
לֹא רַק אֶת עֲצָמְךָ

כִּי-תֵצֵא לְמִלְחָמָה עַל-אוֹיְבֶיךָ

וְנִתְּנוּ כוֹחַךְ בְּיָדְךָ
בְּתוֹךְ מְרוֹחַץ דָּמִים מְלוֹכְלֶךְ
בְּדָם וְאֵשׁ וְרִפְשׁ
זְכוֹר בֶּן-אָדָם אֵל תִּשְׁכַּח
הַדָּם הוּא תִמְצִית הַנֶּפֶשׁ

וּבְנִפּוֹל אוֹיְבֶךָ בְּיָדְךָ
בְּעוֹד רֶצַח נִיצַת בְּעֵינֶיךָ
וְנֹצֵר הָרַע נִעוֹר וְקָם
קָרָא הֵצִו עַל מִצַּח אוֹיְבֶיךָ
לֹא תִרְצַח בְּתִשׁוּקַת נָקָם

לְפִעָמִים אָדָם זֹכֵר
שֶׁהוּא לֹא רַק
בְּשָׂר וְדָם
לְפִעָמִים אָדָם זֹכֵר
שֶׁהוּא גַם בֶּן-אָדָם
לְפִעָמִים מְעוֹמֵק שְׂכָחָה
אָדָם זֹכֵר
קִיּוּם הַבְּטָחָה
לְפִעָמִים בְּסֵעַר אֶהְבֶּה
אָדָם זֹכֵר
קִיּוּם חוֹבָה

עורכת:

נזכיר את מכות מצרים, ולא נשכח את דמעת החפים מחטא.

קרואה:

1 נא-אָמון, מְבַרְזֵל צִירֵן;
שְׁעָרִים נִתְלָשׁוּ בִּילָל.
וְתַבְאֲנָה מִכּוֹת מְצָרִים
לְעִשׂוֹת כָּךְ מִשְׁפָּט בַּלַּיִל.

2 לְהָאִיר לָהּ בְּגִידַת שְׁרִיָּה
וּלְהָאִיר לָהּ בְּגִידַת הָמוֹן,-
וְעַל כֶּךָ נִדְלָקוֹת עֲרִיָּה,
כְּבַלְפִּיד, בְּמִכּוֹת אָמוֹן.

3 כִּי צַדִּיק בְּדִינוֹ הִשְׁלַח,-
אָךְ תִּמְיֵד, בְּעֵבְרוֹ שׁוֹתֵת,
הוּא מִשְׁאִיר, כְּמוֹ טַעַם מֶלֶח,
אֶת דִּמְעַת הַחֲפִים מִחֲטָא

(נתן אלתרמן, 1939-1944.
מתוך המבוא לשירי מכות מצרים)

קרואה:

מדגיש: בקטע זה **בבקשה לא להצטרף אלי**⁶ באמירת שמות המכות)
מסופר במקרא כי עשר מכות הביא יְהוָה על המְצָרִים
בְּמִצְרָיִם, ואלו הן: דם, צפרדע, כנים, ערוב, דבר, שחין, ברד,
ארבה, חושך, מכת בכורות.
רבי יהודה היה נותן בהם סימנים: דצ"ך עד"ש באח"ב.

עורכת:

ואנו נאמר:
**אל יהי חלקנו עם שופכי דם
נקיים, ועם השרים להם הלל.
דיינו בהרג, בגזל, בעוול,
בהתנשאות ובשנאה!**

שירה:

די דיינו, די דיינו,
די דיינו, דיינו דיינו דיינו
די דיינו, די דיינו, די
דיינו, דיינו דיינו!

6. ראוי לעקור משורש את המנהג המצמרר (והמאוחר) לקרוא יחד בקצב סוגסטיבי את שמות המכות עד שיאן, ולהטיף יין אדום במעין הילולת טבח הפוגעת ברשע ובצדיק כאחד.

מנהיגות נשית בעתות משבר: מכתב פתוח למרים הנביאה // חמוטל גורי

"וַתִּקַּח מְרִים הַנְּבִיאָה אַחֹת אֶהֱרֹן אֶת־הַתֹּף בְּיָדָהּ וַתִּצְאֶן כָּל־הַנָּשִׁים אַחֲרֶיהָ בְּתַפִּים וּבְמַחְלָת: וַתַּעַן לָהֶם מְרִים שִׁירוֹ לַיהוָה כִּי־גָאָה גָאָה סוּס וְרֹכְבוֹ רָמָה [השליך] בָּיָם."

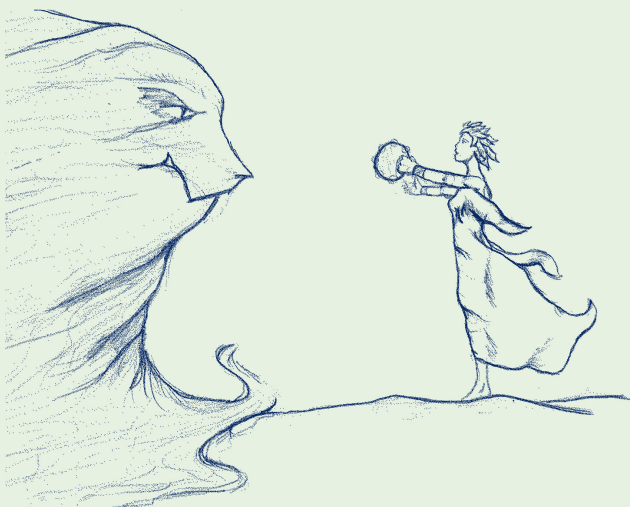
(שמות ט"ו, כ-כ"א)

שלום לך, מרים הנביאה,

סליחה על הביקורתיות. זו לא חוכמה להחיל פרשנות פמיניסטית על מנהיגה מימי התנ"ך. היית אחת משבע נביאות סך הכל, לעומת 48 נביאים. אני בטוחה שהיה לך קשה והיית צריכה לעבוד קשה מאוד כדי להוכיח את עצמך בעולם גברי מאוד.

הייתי שמחה לשבת איתך לשיחה על מנהיגות נשית בעת הקשה הזו. כשאלה הטוענים "כי בכל דור ודור עומדים עלינו לכלותנו" מסתובבים בתחושת צדקת דרך עמוקה. כשאלה המנבאים שלנצח נחיה על החרב מדלגים מאולפן טלוויזיה אחד למשנהו, ומי שמנסה לומר שאולי יש דרך אחרת הוא - או היא - הם בהכרח הזויים שלא התפכחו.

אני רוצה לחשוב שלו היית כאן היום, עם כל החוכמה והניסיון שצברת, היית מחברת טקסט אחר. טקסט שהיה מניע איזה תהליך של ריפוי ושחרור ממפלצות האימה והייאוש ומהשדים של הכאב וחוסר האונים.

להתגבר על המפלצת // דניאל גורי דה-לימא

כבר שנים שדמותך האוחזת בתוף, שרה בעוז וסוחפת אלפי נשים בשירה ובריקוד התחבבה עליי. אמנם הטקסט שיצא מפיו היה הדהוד של דבריו של אחיק, משה, אבל אני מבינה שאלה היו זמנים קשים. קשה להוציא עם מעבדות לחירות. שנים של דיכוי ואימה מותירים צלקות עמוקות.

את הבנת שנדרשת מנהיגות נשית שתעזור לבני ובנות ישראל לעשות את המעבר מהטראומה של השעבוד אל עבר תודעה של חופש וחוסן קהילתי. גילית מנהיגות ותושייה כשהצלחת להציל את חייו של אחיק הקטן, משה. אבל בסוף הוא זה שקיבל את המינוי הישיר מה' ואת אפילו נענשת על כך שדרשת לחלוק עמו באופן שוויוני יותר את המנהיגות.

עשית מעשה שנצרב לעד בהיסטוריה של עם ישראל. אפילו קראו תוף על שמך. אני תוהה מה היה קורה לו היית מחברת איזה טקסט משלך, שיש בו חמלה ונחמה וגם קריאה לכולם ולכולן לאחוז את עצמם בציצית הראש ולמשוך את עצמם מתודעה של עבדות לתודעה של חופש.

הייתה לך שם הזדמנות פז לעורר בהם ובהן - בעבדים ובשפחות שזכו לחופש מבלי להילחם בעבורו - איזה דמיון אזרחי. העם הקשיב לך, בעיקר הנשים. יכולת לומר דברים שיפעילו בנפש הקהילה שעוזרים לעשות את המעבר מתודעה של קורבנות ונקמה, להוויה של אוטונומיות ושליטה בגורל.

קרוא.ה:

נאמר במקרא: "אֲשִׁירָה לַיהוָה כִּי גָאָה גָאָה, סוּס וְרִכְבוֹ רָמָה בַּיָּם". אמר המדרש: "... יֵשֵׁב עֲלֵיהֶם הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא בְּמִידַת הַדִּין וְטִיבָעָם בַּיָּם. בְּאוֹתָהּ שָׁעָה בִּיקְשׁוּ מִלֵּאכֵי הַשָּׂרֵת לֵאמֹר שִׁירָה לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא. אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא: מַעֲשֵׂי יָדַי טוֹבְעִים בַּיָּם, וְאַתֶּם אוֹמְרִים שִׁירָה לִפְנֵי?".

קרוא.ה:

רבן גמליאל היה אומר: כל שלא אמר שלושה דברים אלו בפסח, לא יצא ידי חובתו. ואלו הן:

כולנו: פסח, מצה ומרור.

עורכת:

פסח שהיו אבותינו אוכלים בזמן שבית המקדש קיים, על שום מה?

קרוא.ה: על שום שמסופר כי

פֶּסַח הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא עַל בְּתֵי אֵימֹתֵינוּ וְאַבֹּתֵינוּ בְּמִצְרַיִם. שְׁנֵאמַר: "פֶּסַח הוּא לַיהוָה אֲשֶׁר פֶּסַח עַל-בְּתֵי בְנֵי-יִשְׂרָאֵל בְּמִצְרַיִם" (שמות י"ג, פסוק 14).

עורכת:

מצה זו שנאכל, על שום מה?

קרוא.ה: על שום שמסופר כי לא הספיק

בצקם של אימותינו ואבותינו להחמיץ, שנאמר: "וַיֹּאפּוּ אֶת-הַבֶּצֶק אֲשֶׁר הוֹצִיאוּ מִמִּצְרַיִם, עֲגַת מִצּוֹת, כִּי לֹא חָמַץ: כִּי-גִרְשׁוּ מִמִּצְרַיִם, וְלֹא יָכְלוּ לְהִתְמַהֵמֵהוּ, וְגַם-צִדָּה לֹא-עָשׂוּ לָהֶם." (שמות י"ב 39).

עורכת:

מרור זה שנאכל, על שום מה?

קרוא.ה: על שום שמסופר כי מררו

המצרים את חיי אימותינו ואבותינו במצרים. שנאמר: "וַיִּמְרְרוּ אֶת-חַיֵּיהֶם בְּעִבְדָּה קָשָׁה, בְּחֹמֶר וּבְלִבָּנִים" (שמות א 14).

ל מ י ש י ב י . . י ת ל כ ת

מתוך אמנת האו"ם בדבר מעמדם של פליטים, שהתקבלה בשנת 1951, כפי שעודכנה בפרוטוקול משנת 1967; ישראל הייתה מהמובילות בהכנתה ובקידומה. פליט הוא אדם "הנמצא מחוץ לארץ אזרחותו בגלל פחד מבוסס היטב להיות נרדף מטעמי גזע, דת, אזרחות, השתייכות לקיבוץ חברתי או להשקפה מדינית ואיננו יכול להיזקק להגנתה של אותה ארץ או אינו רוצה בכך בגלל הפחד האמור; או הנמצא עקב המאורעות האמורים מחוץ לארץ שבה היה קודם לכן מקום מגוריו הקבוע, והוא חסר אזרחות, ואינו יכול לחזור לאותה ארץ או אינו רוצה בכך בגלל הפחד האמור."

סעיף 31 (1):

מבקש מקלט הנכנס לטריטוריית המדינה באופן בלתי חוקי זכאי לחסינות מפני העמדה לדין בגין עבירת ההסתננות.

סעיף 33:

שום מדינה החברה באמנה לא תגרש ולא תחזיר פליט, בשום צורה שהיא, אל גבולות הארצות שבהן יהיו חיו או חירותו בסכנה.

הפגנה נגד גירוש מבקשי המקלט האפריקאים, 2018. בקדמת התמונה: אבי עופר // צילום: רמי בן ארי

מצוות אֶהְבֶּתְהָגֵר

עורכת: **וְאֶהְבֶּתְם אֶת הַגֵּר**

קרואה: 4x

1 וְאֶהְבֶּתְם אֶת הַגֵּר, כִּי גֵרִים הָיִיתֶם בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם (דברים י' 19)

2 גֵּר יְתוֹם וְאֶלְמָנָה לֹא תַעֲשֹׂקוּ וְדָם נָקִי אַל-תִּשְׁפְּכוּ בַּמָּקוֹם הַזֶּה (ירמיהו ז' 9)

3 חֻקָּה אַחַת לָכֶם וְלַגֵּר, חֻקַּת עוֹלָם לְדֹרֹתֵיכֶם מִשְׁפָּט אֶחָד יִהְיֶה לָכֶם וְלַגֵּר הַגֵּר אִתְּכֶם (במדבר ט"ו 15-16)

4 כְּאֶזְרַח מִכֶּם יִהְיֶה לָכֶם הַגֵּר הַגֵּר אִתְּכֶם וְאֶהְבֶּתְ לּוֹ כְּמוֹךְ כִּי-גֵרִים הָיִיתֶם בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם (ויקרא י"ט 34)

למיטיבי.זות לכת

קרואה:

נזכור הערב את מבקשות ומבקשי המקלט שהגיעו אלינו מהתופת, ונקבלם בזרועות פתוחות, כי גם הורינו באו משם.

קרואה:

נזכור הערב את שוועת הילדות והילדים חסרי המעמד, נאהבם ונאמצם אל ליבנו ולא נגרשם, כי גרים היינו בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם.

ושוויוני, וללא הטמעת ערכים ליברלים נאורים לצדם.

עלינו להילחם באמונות שווא הנוגעות למדע, ובורות ולהג בענייני תרבות ורוח. הדבר חשוב שבעתיים לגבי המזלזלים בקרב מקבלי ההחלטות. אחד הבולטים בהם הוא שר האוצר סמוטריץ', שקבע ש"תורת האבולוציה היא פארסה", ושהמסקנות הנובעות ממנה לגבי ההומו ספיאנס הזויות.

חובה שלכל הלומדים, המלמדים, החוקרים, המרצים והוגי הדעות תהיה חירות מחשבה מלאה, שתאפשר חתירה מתמדת אחר האמת המדעית - המבוססת על ספקנות, עובדות, תצפיות וניסויים, ותהליכי הסקת מסקנות באמצעים לוגיים מוצקים.

אותו שר אוצר הצהיר לאחרונה ש"אפשר להחליט שחותכים בחצי את כל תקציב ההשכלה הגבוהה. מי אמר שבזמן שיש מלחמה צריך ללמוד עכשיו לימודי אנתרופוסופיה אנתרופולוגית של ימי הביניים בטימבוקטו?" גישה כזאת תדרדר אותנו לסטטוס של מדינה נחשלת, ויישטמו היתרונות העצומים שנבנו כאן בעמל רב במשך 75 שנים.

לסיום, ב"קדמת עֵדן", כותב ג'ון סטיינבק: "רוחו החופשית והסקרנית של האדם יקרה מכל דבר שבעולם." יש במילים חשובות אלה כדי לעודד את כולנו להמשיך ולדבוק בהעצמת כוחו של המדע והרוח החופשית, למען חברה חזקה, שיוויונית ומוסרית.

לקראת חג החירות, כדאי לתת את הדעת גם על החופש האקדמי, המאפשר את התעוררות כוחה של הסקרנות לגלות, לדעת ולהבין, עוד ועוד, עד בלי די. חופש אקדמי אישי מעניק חירות לבחור מה לחקור ובאלו שיטות, ומה ללמד וכיצד. חופש אקדמי מוסדי אמור לאפשר עצמאות בקבלת סטודנטים ובמינוי וקידום אנשי סגל, וכן בקביעת תכניות הלימודים ותכניות פיתוח.

במשפט שהתנהל ב-1957 נגד פרופסור אמריקני, שסירב לדבר על דעותיו ופעילותו הפוליטית, כתב נשיא בית המשפט העליון דאז, אָרל ווארן:

"No one should underestimate the vital role in a democracy that is played by those who guide and train our youth. To impose any strait jacket upon the intellectual leaders in our colleges and universities would imperil the future of our Nation.... Teachers and students must always remain free to inquire, to study and to evaluate, to gain new maturity and understanding; otherwise, our civilization will stagnate and die."

הפסיקה נחשבת אבן דרך בהצבתו של החופש האקדמי על סדר היום העולמי.

עתידנו כמדינה מודרנית בעלת ערכים נאותים ועמוד שדרה מוסרי נשען במידה רבה על המחקר הרלוונטי בכל ענפי המדע, וְחִבְרָה מתוקנת אינה יכולה לשרוד ללא ידע בסיסי בנכסי תרבות ורוח, ללא הנחלתם לדור הבא באמצעות חינוך נאות

פרופ' דוד הראל הוא נשיא האקדמיה הלאומית הישראלית למדעים

קרוא.ה:

בכל דור ודור חובה עלינו לראות את עצמנו כאילו
אנו שיצאנו ממצרים.

שירה

הללויה, הללויה, בצלצלי שמע,
הללויה, הללויה, בצלצלי תרועה,
כל הנשמה תהלל-יה, הללויה, הללויה. 2x {

קרוא.ה:

וגם אנו, הננו לספר ביציאת מצרים: מעבדות לחרות, משעבוד
לגאולה. כי גם אנו יצאנו מבית עבדים ומגיאת-הריגה, ובנינו בית
בַּל-יְמוּט לנידחי ישראל על אדמתם. ואת מועד החרות נוסיף
לקדש בבית זה, אנו ובנותינו ובנינו ובני בנינו, עד עולם.

עורכת:

כוס גאולה נישא -

קרוא.ה:

כוס ברכה // עמוס עוז

נְרִים כּוֹס שֶׁל בְּרָכָה לְחָרוּת הָאָדָם.
בַּל יְהִי עוֹד אָדָם מְשֻׁעָבָד וּמְנַצָּל.
גַּם יִחְדָּל כָּל אִישׁ לְהִיּוֹת עֶבֶד
לְתִּהְיוֹת לְבוּ.
(הגדת חולדה 1960)

קרוא.ה:

ליציאת ישראל
משעבוד לחרות,
לניתוק מוטות
עבדות במלוא תבל,
לפדות עמלים.

עורכת:

נמזוג כוס שנייה
ונברך -

כולנו נרים כוס ונברך:

לְחַיִּים, בְּנוֹת וּבְנֵי-חֹרֵין,
לְחַיִּים!

(שת"י כוס שניה)

על היצירה // יניב שפירא

דמויות מקובצות על שלדת ברזל דמוית מעבורת. במרכזה, "פאסיון", "הישרדות", "קריסה" ו"חותר" כמצבי צבירה בקיום האנושי. אולי קריעת ים-סוף מודרנית? המסע כמו לכוד בתוך הווה מתמשך, המתקיים בתווך שבין "אישה וחד-אופן" ו"עדה אחרונה (אמי)". האם לחמן מפנה אותנו להתבוננות אישית פנימית, ושמא תובע חשבון נפש חברתי לאומי? העבודה מהדהדת את משל העיוורים של ברויגל האב (1568), כמופע אבסורד שבו עיוור מוליך עיוורים; אך גם מאזכרת את הקבצן העיוור מסיפורו של רבי נחמן מברסלב ("אין אני עיוור כלל, רק שכל הזמן שבעולם אינו עולה אצלי כהרף עין"). אצל לחמן מוחש העיוורון לא כתנועה קווית שאֶחֶריתוּ מִי יִשׁוּרְנָה, אלא כמעגליות חוזרת חלילה. הדים של תהלכות אשוריות קדומות, כמו גם של מסע המתים המצרי, מתבארים מחדש דרך עבודת שעווה בברונזה ובעץ: הכישור של אם האמן, אדני הרכבת ממלחמת העולם השנייה, והמשוט דמוי-מפסלת של איש-מעבורת, לכוד בין שתי הגדות.

מדברי העיוור
(מתוך מעשה
בשבעה קבצנים) //
רבי נחמן מברסלב

"ואתם סבורים שאני עיוור? אין אני עיוור כלל, רק שכל זמן העולם כולו, אינו עולה אצלי כהרף עין (ועל כן הוא נדמה כעיוור, כי אין לו שום הסתכלות כלל על העולם, מאחר שכל זמן העולם אינו עולה אצלו כהרף עין, ועל כן אין שייך אצלו הסתכלות וראייה בזה העולם כלל)".

מה לא ראינו // צביקה לחמן

משל העיוורים // פיטר ברויגל האב (1568)

יצחק // אמיר גלבע

לפנות בקר טילה שמש בתוך היער
יחד עמי ועם אבא
וימיני בשמאלו.

כברק להבה מאכלת בין העצים.
ואני ירא כל-כך את פחד עיני מול דם על העלים.

אבא אבא מהר והצילה את יצחק
ולא יחסר איש בסעדת הצהרים.

זה אני הנשחט, בני,
וכבר דמי על העלים.
ואבא נסתם קולו.
ופניו חורים.

ורציתי לצעק, מפרפר לא להאמין
וקורע העינים.
ונתעוררתי.

ואזלת-דם היתה יד ימין

מתוך השיר על האפדיקים // אבות ישורון

יש לנו בעיה של עקדת יצחק.
ולכם, כסבור, עקדת יצחק.
לנו זה יוצא כרחם אב על בנים.
לכם זה יוצא כרחם אב על עצמו.

(מתוך הספר "השבר הסורי-אפריקני", 1974)

הנה אֶנְחָנוּ - חוֹרֵף 2024
// אביבית ג'ון (קיבוץ בארי)

הנה אֶנְחָנוּ צָפִים
 בַּיָּם שֶׁל חוֹסֵר וְדָאוֹת
 אַחֲרֵי שֶׁעֲבַרְנוּ אֶת הַמִּצָּר
 הַמִּפְרִיד בֵּין חַיִּים וּמָוֹת

סוֹף שָׁרוּף, מַחְסוֹם שֶׁל פִּיחַ
 מִפְרִידִים בֵּינֵינוּ וּבֵין הַיָּמִים
 וְהַשָּׁעוֹת הָאַחֲרוֹנוֹת
 לַפָּנֵי

גַּם אִם נִתְגַּעְעַע
 אֶפִּילוֹ בְּדַמְיוֹן לֹא נַחְזֹר לְשֵׁם
 וְלֹא נִשְׁאַל מָה אֵילוּ

כִּי הַמָּזַל עֵיווֹר
 וּמִי יִבְטִיחַ
 שֶׁנִּעֲבֹר אֶת הַמִּצָּר שׁוֹב
 אֶל הַצֵּד הַזֶּה

מחורבן ומלחמה, לשלום ולביטחון בישראל ובעמים

כוס שלישית

עורכת:

כוס שלישית נישא, מתוך החורבן והשכול - לתקווה, לשלום ולביטחון, בישראל ובעמים

קרואה:

מזמור ל"ב // שמעון אדף

אז היכן הוא השער
בְּעֵזָה,
בְּשִׁדְרוֹת -
עולם המיתים של פֶּעַם; האויר
עוד יֵדַק
וְאֶנְחָנוּ עוֹבְרִים.

(מתוך מחזור השירים 'אביבה-לא', 2009)

קרואה:

נִדָּר // אברהם שלונסקי

על דעת עיני שָׁרְאוּ אֶת הַשָּׂכֵל
וְעָמְסוּ זְעָקוֹת עַל לְבֵי הַשָּׁחוֹחַ,
עַל דַּעַת רַחֲמֵי שְׁהוּרוֹנֵי לְמַחַל
עַד בָּאוּ יָמִים שְׁאֵימוּ מִלְּסֻלַּח
נְדָרְתִּי הַנִּדָּר: לְזַכֵּר אֶת הַכֹּל
לְזַכֵּר וְדַבֵּר לֹא לְשִׁכַּח!
דַּבֵּר לֹא לְשִׁכַּח עַד דוֹר עֲשִׂירִי
עַד שׁוֹף עֲלֵבְנִי, עַד כָּלֵם, עַד כָּלֵהם
עֵדֵי יְכוּלוּ כָּל שְׁבִטֵי מוֹסָרִי
קוֹנָם אִם לָרִיק יַעֲבוֹר לַיִל הַזֶּעֶם
קוֹנָם אִם לְבַקֵּר אֶחָזוֹר לְסוּרִי
וּמְאוּם לֹא אֶלְמַד גַּם הַפֶּעַם.

(1943)

ל מ י ש י ב י . ו ת ל כ ת

מְצַרִּים // נורית זרחי

התודעה נחצתה לשנים. הופ
יבשה!

באחת התנפץ החזון
נאטמה השקיפות, נבלעה
המצולה.

שתוי מרובצי כח, חדל הרך
בלוע. אותיות החמלה

נפנפו 'אחרית' –
צדפות כסו על עפעפינו
ופתאם הקצנו.

הנה, אנשים, מאפסיו המודחים
חוזר הים, נטבע או
נצלנו.

קרואה אחדת או יותר:

מגש הכסף // נתן אלטרמן

והארץ תשקט, עין שמים אודמת
תעמיעם לאטה על גבולות עשנים
ואמה תעמד, קרועת-לב, אך נושמת
לקבל את הנס, האחד אין שני.

היא לטקס תפון, היא תקום למול סהר
ועמדה טרם יום עוטה חג ואימה -
אז מנגד יצאו נערה ונער
ואט-אט יצעדו הם אל מול האמה

לובשי חול וחרג וכבדי נעלים
בנתיב יעלו הם הלה והחרש,
לא החליפו בגדם, לא מחו עוד במים,
את עקבות יום הפךר וליל קו-האש.

עיפים עד אין קץ, נזירים ממרגע
ונוטפים טללי נעורים עבריים...
הם השנים יגשו ועמדו לבלי נע,
ואין אות אם חיים הם או ירויים.

אז תשאל האמה שטופת דמע וקסם
ואמרה: מי אתם? והשנים שוקטים
יענו לה: אנחנו מגש הכסף
שעליו לה נתנה מדינת-היהודים!

כה יאמרו ונפלו לרגלה עוטיפי-צל
והשאר יספר בתולדות-ישראל...

(1947)

"אין דמוקרטיה ניתנת למדינה על מגש של כסף"

קרואה:

עץ מבארי // אוריין צ'פלין

עץ אָחַד בְּקִיבוּץ בְּאֶרֶץ
בְּבוּקֶר הַ-7 לְאוֹקְטוֹבֶר
כָּבֵר לֹא רָצָה לְהִיּוֹת עֵץ
בְּמָקוֹם בּוֹ לֹא נוֹתֵר אֶת מִי לְהַצִּיל.

עץ אָחַד בְּקִיבוּץ בְּאֶרֶץ
בִּיקֵשׁ לְהִיּוֹת סַפְסָל,
אוּלֵי מִיִּשְׁהוּ יָשׁוּב,
אוּלֵי יִרְצֶה לְשֹׁבֵת.

בְּחֶרְבֵן קִיבוּץ בְּאֶרֶץ
גַּם יַעֲצִים לֹא יְכוּלִים לְעַמּוֹד.

(נובמבר 2023)

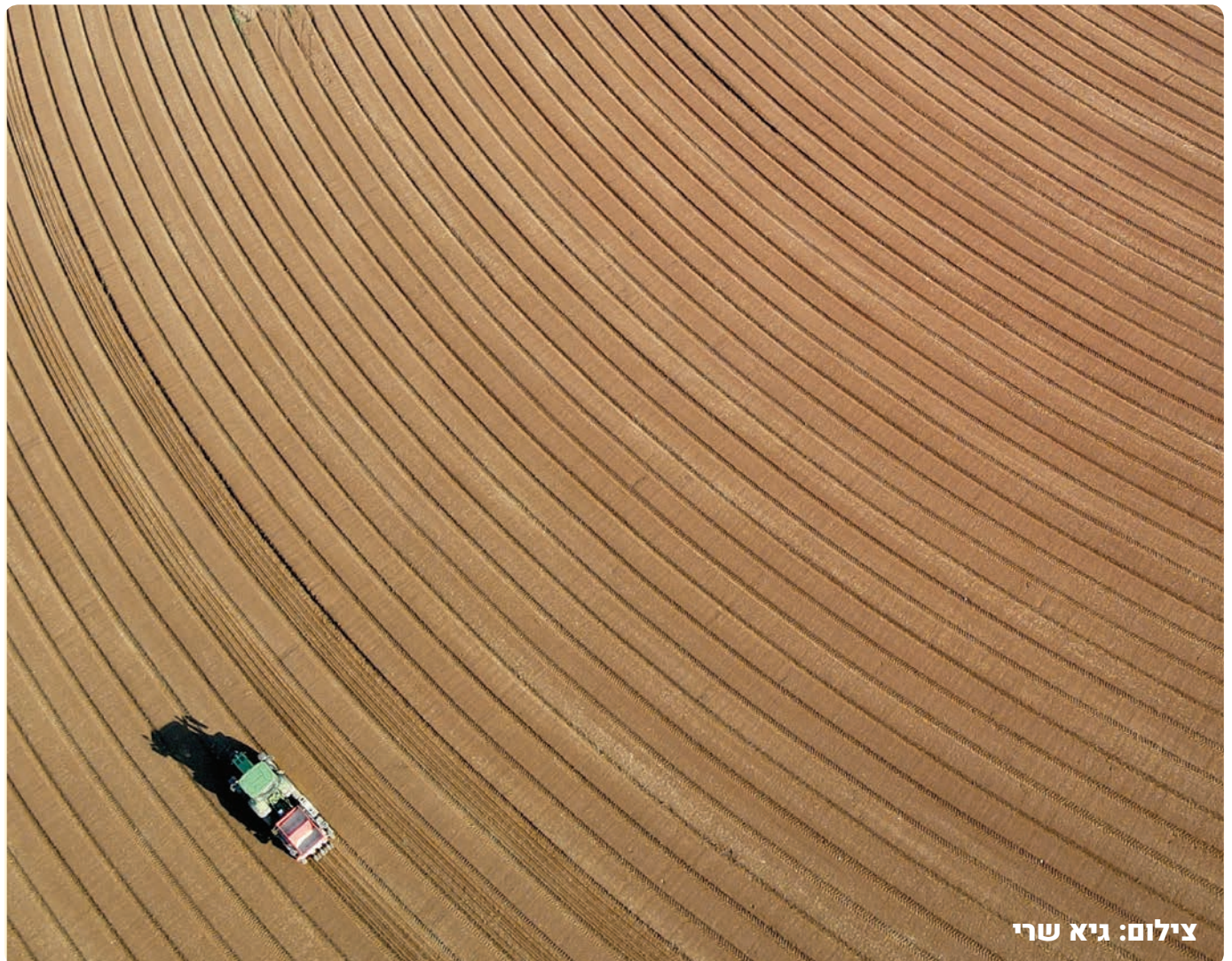
עץ אָחַד בְּקִיבוּץ בְּאֶרֶץ
רָאָה דְּבָרִים שְׂעֵצִים לֹא
אֲמוּרִים לְרֵאוֹת.

עץ אָחַד בְּקִיבוּץ בְּאֶרֶץ
שָׁמַע יוֹתֵר מִיָּדֵי
וְלֹא יְכוּל הָיָה
לְבְרוּחַ מִרִּיחֹת.

נְשׁוּרָשָׁיו עָצְרוּ נְשִׁימָתָם,
עֲנַפָּיו רָעְדוּ
עָלְיוֹ נִשְׂרוּ מִבְּכֵי
לִיבוֹ נְחַמָּץ

נְחָרָץ
נְכָמֵר
נְכָרֵת
נְגָדֵם,
נְדָם.

"אין דמוקרטיה ניתנת למדינה על מגש של כסף"

וְהָיָה בְּאַחֲרֵית הַיָּמִים...

קרוא.ה:

"וְהָיָה בְּאַחֲרֵית הַיָּמִים...

וְכַתְּתוּ חֲרָבוֹתֵם לְאִתִּים וְחַנִּיתוֹתֵיכֶם לְמִזְמָרוֹת
לֹא יִשָּׂא גּוֹי אֶל גּוֹי חָרָב וְלֹא יִלְמְדוּ עוֹד מִלְחָמָה"

(לפי: ישעיהו ב' 2-4 = מיכה ד' 1-3)

קרוא.ה:

פַּעַם תִּהְיֶה אֲהַבָּה גְדוֹלָה // יהודית כפרי

בְּכֹל שְׁבִלֵי הַמִּזְרָח הַתִּיכוֹן.	פַּעַם תִּהְיֶה אֲהַבָּה גְדוֹלָה
פַּעַם, הַרְבֵּה לְפָנַי אַחֲרֵית הַיָּמִים -	כְּאַהֲבַת הַגֶּשֶׁם
וְאָנֹכִי נֹכַתֶּת לְשָׁלוֹם	הַמּוֹחָה אֶת הַגְּבוּלוֹת,
אֶת כָּל מִילוֹת הַמִּלְחָמָה.	הַצּוֹמֵחַ

(לבקשת המשוררת, השיר מסתיים במילים "את כל מילות המלחמה", במקום במילים "את כל מילות השנאה" שבנוסח המקורי)

קרוא.ה:

כוס ברכה // עמוס עוז

נָרִים כּוֹס שֶׁל בְּרָכָה
לְשָׁלוֹם - וְלֹא לְמִלְחָמָה,
לְמַחְרָשָׁה - וְלֹא לְחָרָב,
לְנִטְיָעָה - וְלֹא לְעַקִּירָה.

כִּי גְדוֹלָה הָאֲדָמָה וּפְתוּחָה,
וְכָל בְּנֵי אָדָם בְּנִיָּהּ.

קרוא.ה:

וְכָל בְּנוֹת חָוָה - בְּנוֹתֶיהָ!

(הגדת חולדה 1960)

כולנו נרים כוס ונברך:

לשלום ולביטחון, לנו ולעולם כולו!

(שתיית כוס שלישית)

ישראל שיכורת חירות, מדירה אחריות והכרעות קיומיות ראויות // ישעיהו תדמור

ולחתור למיצוי הסגולות האנושיות הנעלות, להשגת "מותר האדם".

הנוסחה הזאת יפה גם לחברה ולמדינה. למולה, ישראל לוקה בעיוות קשה. היא שיכורת חירות ושיכורת כוח, נעדרת אחריות התוחמת את החירות. ההחלטות של הממשלות האחרונות, במיוחד של הממשלה השלושים ושש, מופקרות; פוגעות ביחידים, מדכאות קבוצות ומגדרים, מזיקות לחברה בכללה. נוראות מכל, הכרעותיהן הגורליות, אלה המשפיעות על עצם קיומה של המדינה ועל זהותה ודיוקנה כמדינה יהודית ודמוקרטית, מוסרית ושוחרת שלום.

בעת כתיבת השורות האלה, ההכרעה הקיומית הראשית הנדרשת-הזועקת היא החזרת החטופות והחטופים. מכל נושא שעל הפרק, אפילו משאלת המשך או הפסקת הלחימה, זה הנושא שיקבע יותר מכל את טיבה של זהותנו כבני אדם וכחברה. הימנעות מהכרעה כזאת תחרות תו קלון עלינו עד סוף הדורות.

המושגים חירות ואחריות נראים כסותרים: לחירות כערך מוחלט לכאורה אין גבולות, ואילו האחריות על פי מהותה בולמת. ואולם קיימת הדדיות והתנייה ביניהם. עמדו על כך הוגי דעות, בעיקר מן הזרם האקזיסטנציאליסטי. "הקיום (existence) קודם למהות (essence)", לפי נוסחו של ז'ן פול סארטר, ומתוך כך "אדם נידון לחירותו". והחירות, מתוך שהיא מאפשרת לאדם את החופש לבחור בין חלופות, כבולה לאחריות בבחירותיה.

בכלל הברירות שבפני האדם העושה, קיימות כאלה שתובעות הכרעה המגדירה את עצם הקיום האנושי שלו, מתווה את הדרך שבה הוא רוצה לחיות. זו מכונה בשם "הכרעה אקזיסטנציאלית".

מטרת החינוך, בעיניי, היא הכוונת האדם להכרה בכך, שהחירות שנגזרה עליו מחייבת אחריות המאפשרת לו להחליט החלטות שקולות, בהן הכרעות בדבר אופן קיומו,

'השפחות' הרצליה // צילום: רעיה ברקן

לדמוקרטיה, לשוויון ולאהבה

כוס רביעית

עורכת:

כוס רביעית נישא לדמוקרטיה, לשוויון ולאהבה

קרואה:

תחי הדמוקרטיה // נתן אלתרמן

תְּחִי, הַמְּכַלֶּמָה אֶת מְלַעֲיָהּ!
תְּחִי, הַתְּקִיפָה בַּתְּקִיפוֹת!
תְּחִי, הַמְּחַלֶּפֶה אֶת מְנַהֲיָהּ
לְעֵין הַכֹּל, כְּצֶרֶךְ הַתְּקוּפוֹת!

לְמַשְׁטָרִים שֶׁהִתְיַמְרוּ לְרַשֵּׁת,
נוֹתַנְתָּ הִיא שְׁעוֹר עַד שְׁנוֹת-מֵאָה.
תְּחִי הָרוּחַ הַבְּלִתִּי-נִכְבָּשֶׁת
אֲשֶׁר קוֹרְאִים לָהּ חֹפֶשׁ-הַיְדֵעָה!

חסימת נתיבי איילון, יום שיבוש. בקדמת התמונה: יניב סגל // צילום: ELAN

מתוך המחזה "עד קצות הפחד" **לא אֵל לא מלך // יהושע סובול**

מאפרו הוא קם	עם הסבל	לא אֵל
המוכה בעמים	עם הספר	לא מלך
עם קדומים	הנבחר	לא מנהיג
קם מתנער	משחץ מנהיגיו	לא שר
מזוהמת ימים	נותר	ולא רב
של רהב ומירמה	עפר ואפר	ישיבו לו את חייו
הונאה ותעתוע	לא אֵל	לעם המתבוסס
העם חוזר	לא מלך	ביום דמיו
בלב קרוע	לא מנהיג	לא מדגל מתנוסס
ומגלה	לא שר	ידלה כוחו
את עוצמתו	ולא רב	לא מרהב
ואת כוחו	יביאו לו מזור	לשונות שריו
ידלה ויעלה	את כוחו הוא יאזור	פצוע ומדמם
מדם חייו	מתוך הלהט	העם דולה כוחו
מעומק נשמתו	הבוער בעצמיו	מתוך קרביו
	מתוך פצעיו	עם קדומים
	ייעורו בו חייו	עם מוכה
		בעמים

אירוע חתימה על מגילת העצמאות (2023), רחבת הבימה // צילום: ELAN

מגילת העצמאות וחוק יסוד כבוד האדם וחירותו

עורכת: נקרא קטעים ממגילת העצמאות

קרואה:

מדינת ישראל תהא פתוחה לעליה יהודית ולקיבוץ גלויות; תשקוד על פיתוח הארץ לטובת כל תושביה; תהא מושתתה על יסודות החירות, הצדק והשלום לאור חזונם של נביאי ישראל; תקיים שוויון זכויות חברתי ומדיני גמור לכל אזרחיה בלי הבדל דת, גזע ומין; תבטיח חופש דת, מצפון, לשון, חינוך ותרבות; תשמור על המקומות הקדושים של כל הדתות; ותהיה נאמנה לעקרונותיה של מגילת האומות המאוחדות.

קרואה:

אנו קוראים - גם בתוך התקפת-הדמים הנערכת עלינו זה חדשים - לבני העם הערבי תושבי מדינת ישראל לשמור על שלום וליטול חלקם בבנין המדינה על יסוד אזרחות מלאה ושווה ועל יסוד נציגות מתאימה בכל מוסדותיה, הזמניים והקבועים.

קרואה:

אנו מושיטים יד שלום ושכנות טובה לכל המדינות השכנות ועמיהן, וקוראים להם לשיתוף פעולה ועזרה הדדית עם העם העברי העצמאי בארצו. מדינת ישראל מוכנה לתרום חלקה במאמץ משותף לקידמת המזרח התיכון כולו.

עורכת: נמשיך בחוק יסוד כבוד האדם וחירותו

קרואה: זכויות היסוד של האדם בישראל מושתתות על ההכרה בערך האדם, בקדושת חייו ובהיותו בן-חורין, והן יכובדו ברוח העקרונות שבהכרזה על הקמת מדינת ישראל.

בדרך להפגנה בתל אביב // צילום: ELAN

"אין דמוקרטיה ניתנת למדינה על מגש של כסף"

אפיקומן, הלל, שתיית כוס רביעית

עורכת: רַחֲצָה - מוֹצִיא מִצָּה -
נרחץ ידיים ניטול מצה (לוקחת המצה שלפניוה)

עורכת: מְרוֹר - כּוֹרֵךְ -
ניקח החזרת נכרוך מן המצה עם חזרת וחרוסת
(אכילת מצה, חזרת וחרוסת) והחרוסת

עורכת: במקום זה נהוג לאכול את הארוחה ורק אז להמשיך, אבל לנוחות הציבור נסיים ברצף את ההגדה ואז נאכל. ובכן:

צָפוֹן - נאכל האפיקומן!
נרחץ ידיים - פֶּיֶךְ -
(מוציאה האפיקומן ומחלקת למסובים. אם נעלם האפיקומן בידי הטף, מתקיים משא ומתן עם ההורים על התנאים להחזרתו; יש לסכם מראש מסגרת למו"מ... אכילת האפיקומן)

קְרוּאָה: נברך על הגפן ועל פרי הגפן, ועל ארץ חמדה, טובה ורחבה, לאכול מפריה ולשבוע מטובה. נברך על אשר נגאלנו והגענו ללילה זה, לשמוח ולגיל ולהיסב בו יחד. כן נגיע למועדים ולרגלים הבאים לקראתנו בשלום, שְׁמֵחוֹת בבניין וששים בעבודה, ונשיר שיר חדש על גאולתנו ועל פדות נפשנו. (מהגדת הקיבוץ הארצי)

קְרוּאָה: הַלֵּל - לא "שפוך חמתך", כי אם "שים שלום"

קְרוּאָה: שים שלום ופרוש סוכת שלום על ישראל ועל העולם כולו. כִּי זָרַע הַשְּׁלוֹם, הַגִּפֶּן תִּתֵּן פְּרִיָּה וְהָאֶרֶץ תִּתֵּן אֶת יְבוּלָהּ וְהַשָּׂמִים יִתְּנוּ טָלָם. (מתפילת ראש השנה, לפי זכריה ח' 12)

שועל אדום // סופי ברזון-מקאי

"אין דמוקרטיה ניתנת למדינה על מגש של כסף"

קרוא.ה:

וְגַר זָאב עִם כֶּבֶשׂ וְנֹמֵר עִם גְּדֵי יִרְבֵּץ וְעִגֹּל וּכְפִיר וּמְרִיא יַחְדָּו וְנֹעַר קֶטָן נִהַג בָּם: וּפְרָה וְדֹב וְתִרְעֵינָה, יַחְדָּו יִרְבְּצוּ יַלְדֵיהֶן וְאַרְיֵה כִּבְקָר יֹאכַל תְּבֹן: וְשֹׁשֶׁע יֹנֵק עַל חֵר פֶּתֶן, וְעַל מְאוֹרֵת צְפֹעוֹנִי גָמוּל יָדוּ הָדָה: לֹא יִרְעוּ וְלֹא יִשְׁחִיתוּ בְּכָל הָר קָדְשֵׁי כִּי מִלְאָה הָאָרֶץ יִדְעָה כִּמַּיִם לַיָּם מְכֻסִּים: (לפי ישעיהו יא 6-9)

קרוא.ה: כוס ברכה נישא לנו ולבנותינו ולבנינו ולכל מעשה ידינו, לפרי האדמה ולתנובת האדם, ליום העמל ולחיי האחוה, לשוויון ערך האדם ולחרות רוחו.

עורכת: נְרָצָה - חסל סידור פסח כהלכתו, ככל משפטו וחוקתו.

קרוא.ה: לו נזכה לערכו יחדיו בשנה הבאה - עוד לא אבדה תקוותנו!

עורכת: נמזוג היין לכוס רביעית.

קרוא.ה:

כֹּס בְּרָכָה // עֲמוּס עוֹז	כִּי הָאוֹהָבִים
נָרִים כֹּס נְשֵׁל בְּרֶפֶת אֶהָבָה וְאַחֲוָה.	הַמָּה הָאֶהוּבִים.
מִי יִתֵּן וְנִבְוָאָה בְּסוֹד אֶהָבָה וְאַחֲוָה,	לְחַיִּים, רַעִים, לְחַיִּים!
	(הגדת חולדה 1960)

כולנו נרים כוס ונברך:

לדמוקרטיה, לשוויון ולאהבה!

(שתית כוס רביעית)

צילום: גיא שרי

צילום: סתיו עופה

"אין דמוקרטיה ניתנת למדינה על מגש של כסף"

סעודת החג | כוסו של אליהו | שירי החג

עורכת:

שוֹלְחַן עוֹרֵךְ - נאכל את סעודת החג. אחריה - כוסו של אליהו.

שירי
החג

כוסו של
אליהו

(בתום הסעודה)

סעודת
החג

עורכת:

נמזוג היין לכוסו של אליהו, ולכוסותינו.
נרים את הכוסות.
נפתח את הדלת ונמתין לקראת שתיית הכוס.

שירה

אליהו הנביא, אליהו התשבי, אליהו הגלעדי
במהרה יבוא אלינו ואיתו את השלום יביא

2x {

(בשלב זה אפשר לכבות את האור ו"אליהו" יגיע,
ישתה את כוסו, יעבור בין הילדים וכולי, ולבסוף יסגור את הדלת.)
(שתיית כוס חמישית - כוסו של אליהו)

שבעה באוקטובר: טקסטים ודימויים

כוס היגון ניסא הכבוד ונדודי אליהו // חביבה פדיה

החפים מפשע נתונים לרעב אף הם. חלק מהחטופים אולי קבורים תחת הריסות; חלקם נרצחו או יצאה נשמתם ברעב בחולי או בחוסר אויר צח ותרופות; חלקם וחלקן מעונים ביד גסה. ארבע כוסות: כוס היגון כוס התרעלה כוס המוות וכוס הייסורים. על כל החורבן הזה משקיפה מתוך הלילה צפור מדברית, כוס החורבות. עיניה הגדולות כשתי כוסות מתרחבות ונפערות בתדהמה ככל שניצוצות אדם הולכים ונופלים אל השאול. "כִּי־אֶפֶר כְּלָחִם אֶכְלֹתִי וְשִׁקְוִי בְּבֶכִי מִסֶּכֶתִּי" (תהלים קב, י). נזכרת אני בתפילת הסבא רבא שלי (אסירי התקוה) שחיבר ב-1942 בה הוא מתחנן על שיחרור הנשמות הבלועות. את התפילה אמר מתפלש בעפר לאחר שמזג דמעותיו לתוך כוס ושתה אותן בכדי להזדהות עם אסירי השבי החולי הרעב לכודי תהום.

יכולתו העילאית ביותר של אליהו הייתה יכולת ההשבה. בקהילה השומרת על לכידותה וחוסנה, מחויבות הברית הגורל והיעוד היא להשיב אליה את חלקיה באובדנם. זוהי גם המחויבות לפדיון שבויים. שבוי הוא אדם המבקש להיות מושב. מוחזר לא רק קולו של השבוי דורש זאת אלא הקול האלוהי הקטגורי המצווה מצווה על פדיון שבויים. הצימאון והרעב החסר והגעגוע צריך להיות מנת חלקנו היומיומית, קובעת התרעלה, עד נגיע ונסלול נתיב מתוך השאול אל השיבה.

מלבד קרובי החטופים והתומכים בהם, הנושאים את נטל קרוביהם הנעדרים מהם ונטל זעקתם אל דומי להם, אין במרחב מנהיג הלוקח על עצמו את תפקיד ההשבה, את הנטל הקשה של הירידה אל השאול את החובה לדבר עם האויבים והרוצחים בכדי להשיב את ניצוצותינו ורסיסי האור של גופנו הקולקטיבי הביתה. אין לנו מורה אמיתי כאלהו המשיב בנים לאבותם ואבות לבניהם, אימהות לילדיהן ואימהות עם ילדיהן. אליהו, בחלק מן המיתוסים והנרטיבים, הפך להיות יהודי נודד לא פחות מן המשיח. גם הוא חי לאורך כל ההיסטוריה כמעין דמות נצח משוטטת בשולי הדרכים, המתגלה באופן אגדי כדי להשיב זה לזה חלקים אבודים: בעל ורעיה מתקוטטים, יהודי ללא קמח למצות; הוא מגלם את החיים הפשוטים שללא אמונה והשבה רגע-רגע לא ייכוננו כלל.

מזמור ק"ז בתהילים הוא מזמור שחכמים הגדירו בו מבניות של 4 שחייבים להודות, 4 דפוסי סבל והינצלות ופדות מסבל זה: "תָּעוּ בַמִּדְבָּר, בְּיַשְׁמֹן דָּרְךָ; (ד-ה); "יִשְׁבֵּי חֶשֶׁךְ וְצִלְמוֹת אֶסִּירֵי עֲנִי וּבְרָצֵל" (ו); "וַיִּגְיעוּ עַד-שַׁעְרֵי מָוֶת (יח); "יֹרְדֵי הַיָּם בְּאֲנִיּוֹת [...] בְּמַיִם רַבִּים. יַעֲלוּ שָׁמַיִם, יִרְדּוּ תְהוֹמוֹת" (כג-כז). ארבעה סוגי סבל: תעייה במבוכי המדבר, שבי בכלא, חולי-רעב, הילכדות בלב ים סועה. ארבעה אלה בצאתם מן המצר חייבים להודות וכך חוזר הפסוק בריתמוס קבוע כשהם משבחים על החסד: "הִזֹּן לַיהוָה כִּי-טוֹב כִּי לְעוֹלָם חֶסֶד־ו".

המחזור הספרדי קישר מזמור זה לחג הפסח, והוא חובר לכל תבנית המרובעים המאפיינת את ההגדה: 4 כוסות, 4 בנים, 4 קושיות. המחזור האשכנזי ובפרט החסידי על פי מנהגי האר"י מקשר את המזמור לכל ערב שבת. מזמור זה צופן בתוכו סיפור מיתי-קוסמי עצום של ירידה אל השאול. על פי הנרטיב המיתי שמעמיד האר"י, ההילכדות האמיתית של "אסירי עוני וברצל" היא הילכדות ניצוצות הנשמות שנפלו בזמן שבירת הכלים, ומוסיפים ונופלים לאורך ההיסטוריה אל השאול. ימות השבוע ושבת וכן כלל השנה ופסח מקיימים ריתמוס ריטואלי של גלות וגאולה, ולפיכך אלו המועדים לשבח על הישועה והפדות שבהינצלות מן השאול.

הנרטיב המיסטי מוסיף ומספר שהמנהיג הרוחני / המורה המרפא מסוגל לערוך מעין ריטואל של ירידה אל השאול, בכדי לפדות עמו ניצוצות הלכודים שם.

ב-7.10 נפרעו חלקי העם ונקטע גופו ונשברו רסיסי נשמתו. השבויים הם בחינת רפ"ח ניצוצות (מספר מקודד שהציב האר"י למניין הניצוצות שנשבו בתהום רבה עם שבירת הכלים), בחינת הפרח השחור הממתין עתה מתחת לפני האדמה לפדותו ולגאולתו. אסירי עוני וברצל, ובאפלת המחילות יושבי חושך וצלמוות. לא מטאפורה, לא דימוי, לא נרטיב קוסמי, מציאות קונקרטיה פשוטה וברורה: 134 שבויים ושבויים נכון להיום ואין יודע כמה מהם מתים וכמה מהם חיים. אנו מסתובבים תחת פני השמש בעודנו שבעים ורוויים במים זכים בעוד אחרים ואחיות יושבי עוני וברצל נתונים לרעב חולי ומחסור בתוך עיר מופצצת שתושביה האשמים וגם

הקולקטיבי כנעדרים נצחיים? משום שלא ישובו עוד? על כמה מהם תצמחנה אגדות ותסופרנה הגדות כאב לבן היחיד שנשאר מן הטבח? לעדים? לשארית הפליטה? הנה הנם אבודים מסוף ברור ובהיר משוטטים במרחבי אין קץ דוגמת אליהו שהיה ליהודי נודד ובוכה בעוניו, אליהו איננו חושש והוא משוטט גם בתוך רצועת עזה, מנסה לדבר ולעדכן אותנו על התהליכים השלמים שאפשרות של חירות ופדיון בצידם. כל אחד מן השבויים עכשיו בחינת אסיר תקווה, בחינת הנעדר ובחינת אליהו שאינו אלא יהודי נודד כל אחד מהם הוא המשיח שלנו תועה בשולי הדרכים וחלומו הוא פיוס וזעקתו היא שיבה והשבה. "שובו לביצרון לכודים אסירי התקווה".

ליבי לא יזרח ואנכי לא בסוף מערב הבן האובד לא שב איך אטעמה את אשר אוכל ואיך יערב.

אחד המיתוסים היהודים מספר על כיסא הכבוד כתיבת נשמות, כאוצר ממנו פורחות הנשמות. הפוסטרים והפלקטים של תמונות הנעדרים זה מכבר הפכו ליריעת הצער בה מתבונן האל עת הוא מזיל שתי דמעות לים הגדול בבכיו על חורבן ביתו. לא רק חורבן הבית הממשי אלא חורבן ערכי. אנו משתוקקים לראות את האנשים החיים הנפדים משביים וחוזרים לשבת על הכיסא. הכיסא הריק הממתין להם. רגע של פדות והרמת כוס ישועות. רגע שלעולם כבר יהיה מהול בטעם הרעל והכאב של כל אלה שאבדו ושאיבדנו בדרך אל השיבה המיוחלת.

ומה יהיו פני הדברים? כמה משבויינו עודם בין החיים? איך הם אסירי עוני וברזל אסירי תקווה אנו והם? כמה נקברו כמה יתקבעו בזיכרון

תנשמת לבנה // סופי ברזון-מקאי

בתו של משה לוטם, הגר ברודץ' מכפר עזה, נחטפה עם ילדיה לעזה ב-7 באוקטובר 2023, ועימם אביגיל, בתם של השכנים שנרצחו, סמדר ורועי עידן (צלם העיתונות). באותה עת בעלה, אביחי ברודץ', לחם בגבורה ונפצע בקרב על הקיבוץ. שבוע לאחר מכן פתח אביחי בשביתת שבת מול הקריה בתל אביב, ובעקבותיה הוקם המאהל בכיכר החטופים.ות. ב-26 בנובמבר שוחררו הגר והילדים מהשבי.

ואוריה היה אחד. תמונות מחרידות של המראה בממ"ד שלהם התרוצצו במוחנו ולא נתנו מנוח. ימי האבל שלנו התחילו אף שידיעה כזו לא ממש מצליחה לחלחל לעומק התודעה.

36 שעות מזויעות ויגון בלתי נתפס עברו עד שהתקבלה ההודעה שהמשפחה שלנו נראתה שלמה, על הרגליים, נחטפת לעזה. המשפחה שלנו נחטפה לעזה. בנסיבות האלה לא הייתה עבורנו בשורה משמחת יותר. הם בחיים. דקות ספורות עברו עד שהשאלות המטריפות החלו לנקר: האם הם ביחד? האם דואגים להם לתנאים בסיסיים? יש להם מיטה, שמיכה? נותנים להם לאכול? (לא! רבע פיתה או וופל ביום, לא כל יום, זה לא אוכל), האם יש מים? (עכורים), איך הגר עוזבת אותם והולכת להתקלח? (דאגה מיותרת...), האם ההפצצות הישראליות מסכנות אותם? (כן! ועוד איך!). שאלות משאלות שכולן דאגה ברמות שלא הכרנו בעבר. כול זאת כשאנחנו עדיין לא יודעים שעם הגר ושלושת ילדיה נמצאת גם הבת של השכנים. אנחנו גם לא יודעים שבמשך כול 51 הימים הגר בטוחה שאביחי נהרג.

26/11/23 הוא עבורנו לא "עוד יום בחיים". קיבלנו את האהובים שלנו בחזרה. רזים, מלאים בכינים, אבל בחיים. הגר מגלה שאביחי חי. מתנדבי המערכת האזרחית התגייסו לתת ולהקל בכל דרך את חזרת המשפחה שלנו לחיים

תארו לעצמכם שבוקר אחד אתם מקבלים את ההודעה הנוראה שהבת שלכם ושלושת ילדיה נחטפו לעזה. בטח הייתם מרגישים שעולמכם חרב עליכם. כשהמשפחה שלי קיבלה את הבשורה הזו, זו הייתה בשורה משמחת ומלאת תקווה.

אזעקות ה"צבע אדום" ופיצוצי הטילים והיירוטים ב-06:30 בשבעה באוקטובר לא הוציאו אותנו, סניף המשפחה שבקיבוץ גבולות, משלוותנו. חשבנו שזה עוד אחד מאותם "סבבים" רועשים שמיד יחלפו.

דקות אחדות אחרי כבר היה ברור שהסיפור אחר. אצל יערה, הבת שלנו בתלמי יוסף, הכול היה בסדר, כך כתבה בקבוצת הווצאפ המשפחתית. "גם אצלנו הכול בסדר" כתבה לנו הגר מכפר עזה כאשר עוד לפני השעה שבע כבר הייתה אצלה בממ"ד גם הילדה אביגיל עידן. הדיווחים שהכול בסדר פסקו כאשר הקשר עם כפר עזה נותק.

אולי זו דרך הטבע, אבל במשך מספר שעות סיפרנו לעצמנו שזו בטח הפסקת חשמל, בעיית תקשורת, משהו מאלה. שום דבר לא הכין אותנו לבשורות הבאות.

לקראת הערב הסתבר לנו שכבר ב-11 הגר שלחה הודעה לאביחי שהמחבלים אצלם בבית. אביחי כבר היה פצוע אחרי שניהל קרב מול מחבלים באזור אחר של הקיבוץ.

עולמנו חרב עלינו. גורלם של הגר, עפרי, יובל

האם גם הם יבינו שלא כול השכנים שלנו הם רוצחים צמאי דם? שרובם אנשים חפצי חיים השבויים בידיו של ארגון טרור רצחני. עוד ועוד שאלות. מה המדינה עשתה? היכן היה הצבא?

הסיפור של המשפחה החטופה שלי, ובעצם המשפחה כולה, לא מזכיר לי את יציאת מצרים - היציאה מעבדות לחרות. צריך הגדה ממש מיוחדת כדי לשלב בה סיפור שנראה כמו אגדה.

החדשים שלהם. (אין בית, אין עבודה, על מסגרות חינוכיות אין מה לדבר). צריך להיפרד מהחיים הטובים והמאושרים שהיו להם עד השבעה באוקטובר ולנסות להתחיל מהתחלה.

הבת הנפלאה שלי, אביחי הגיבור הנכדים האהובים שלי, מה יהיה עליהם? האם יחזור להם אי פעם האמון בבני אדם? מה ירגישו כאשר יבקרו אצל רופא ערבי, מאותם אלפי רופאים נפלאים העובדים במערכות הבריאות בארץ?

צללית חושך וצלמוות // משה לוטם

תבחין בזיוף שבדבר, כאשר נסיים לנקות את האורות אחזור אליך, תום יקר ואהוב שלנו ואומר לך - נוח על משכבך בשלום, אתה משוחרר.

שבוע לאחר מכן, בתום ה"שבעה" בעלותנו לקברו הטרי, נדרתי לו נדר ונשבעתי שאעלה לירושלים ואשב מול הכנסת. סמל השלטון של מדינת ישראל, עד שממשלת הזדון והדמים והעומד בראשה, שדם 1500 נרצחות וטבוחים וגורל של 240 חטופות ושבויים על ראשם וידיהם, ייקחו אחריות על אירועי אותו יום, יתפטרו ויכריזו על מועד לבחירות.

ביום ה-30 לאירועי אותו יום ארוה, בשביעי לנובמבר עליתי עם חברים לירושלים, ערכנו טקס זיכרון והקמנו את מאהל משפחות הנרצחים מול הכנסת בתביעה שהממשלה להתפטר ולהכריז על בחירות חדשות. אני מבקש לציין שממשלת ישראל לא הכריזה על יום אבל, לא ערכה טקס זיכרון ולא הורידה דגל לחצי התורן, כל מילה נוספת מיותרת.

עברו חמישה חודשים מאז "טבח נתניהו" וארבעה חודשים מאז הקמת מאהל משפחות הנרצחים מול הכנסת והכרזת המלחמה הפרטית שלי על ממשלת הזדון והדמים המכונה ממשלת ישראל והעומד בראשה – בנימין נתניהו. זאת יציאת מצרים הפרטית שלי, אני וחבריי למאהל - אנחנו עמוד האש לפני המחנה ומאחורינו אמו של תום, שלושת אחיו, משפחתו ומיליוני ישראלים אוהבי מדינתם אשר מייחלים לשינוי ולעולם טוב יותר.

בבוקר ה-8 לאוקטובר 2023 התהפך עלינו העולם והזמן עצר מלכת. בננו הבכור תום נרצח בקבוץ כיסופים לאחר שהיה נצור בממ"ד שבביתו יחד עם אשתו ושלושת בנותיהם, נכדותינו במשך 25 שעות. תום מנע בגופו את כניסת חוליית החמאס לתוך הממ"ד תוך שהוא אוחז בידיה הדלת בחוזקה ומונע את פתיחתה. תוך כדי המאבק נורו ארבעה כדורים אל דלת הממ"ד, חדרו את השריון ואחד הקליעים פגע בתום והרגו במקום. לימור, בראותה את תום קורס ירוי אל מותו, במעשה הרואי של ייאוש, פתחה את חלון הממ"ד הניחה את הבנות מעבר לאדן החלון, קפצה אחריהן החוצה ורצה אל הלא נודע ברחבי הקבוץ עד שפגשה כוח של צה"ל ונחלצה בשלום מתוך התופת.

על הירצחו של תום שמענו מפי אמה של לימור בסביבות השעה תשע בבוקר של השמיני לאוקטובר, בשורה קשה, מרה ובלתי צפויה. למעשה באותו היום התחלנו את עיבוד האבל יחד עם שלושת בנינו הנותרים, בני משפחה וחברים רבים שהגיעו לתמוך ולנחם.

עד טקס הלוויה של תום שנקבר באדמת נען שבה נולד לפני 52 שנים, הבנו את עוצמת האסון שהומט על יישובי עוטף עזה, על כמעט 1500 משפחות של נרצחים ולמעלה מ-240 משפחות של חטופים ושבויים.

תום נקבר ביום ששי ה-13 לאוקטובר ובסוף ההספד שלי עליו אמרתי: "... אין ביכולתי להגיד לך נוח על משכבך בשלום כי נפשך הסוערת

© ELAN

הנה מטלות גופותינו // חיים גורי

ראה, איזה לילה גדול ורחב.
 ראה, פריחת כוכבים במחשך.
 ניחוחי ארנים. תקברונו כעת, ורגבי העפר על פנינו.
 פה התיל סמור, חפירות, פה כלנו יחדיו.
 יום חדש, אל תשכח! אל תשכח!
 כי נשאנו שמך עד המות עצם את עינינו.

הנה מטלות גופותינו, שורה ארכה, ואיננו נושמים.
 אך הרוח עזה בהרים ונושמת.
 והבקר נולד, וזריחת הסללים רננה.
 עוד נשוב, נפגש, נחזר כפרחים אדמים.
 תפירונו מיד, זו "מחלקת החר" האלמת.
 אז נפרח. עת תדם בהרים זעקת ירייה אחרונה.

לדני וחבריו
 (נכתב לילה לאחר הקרב) 1948

ראה, הנה מטלות גופותינו שורה ארכה, ארכה.
 פנינו שנו. המות נשקף מעינינו. איננו נושמים.
 כבים נגוהות אחרונים והערב צונח בהר.
 ראה, לא נקום להלך בדרכים לאורה של שקיעה רחוקה.
 לא נאהב, לא נרעיד מיתרים בצלילים ענגים ודמומים,
 לא נשאג בגנים עת הרוח עוברת ביער.
 ראה, אמותינו שחוחות ושותקות, ורעינו חונקים את בכים,
 ומפץ רמונים מקרוב ודלקה ואותות מבשרים סערה!
 האמנם תטמינונו כעת?
 הן נקום, והגחנו שנית כמו אז, ושבנו שנית לתחייה.
 נדדה אימים וגדולים ואצים לעזרה,
 פי הכל בקרבנו עוד חי ושוצף בעורקים ולוהט.
 לא בגדנו. ראה, נשקנו צמוד ומרקן כדורים, אשפתנו ריקה.
 הוא זוכר מילותינו עד תם. עוד קניו לוחטים
 ודמינו מתז בשבילים שעל-שעל.
 עשינו ככל שנוכל, עד נפל האחרון ולא קם.
 האמנם נאשם אם נותרנו עם ערב מתים
 ושפתינו צמודות אל אדמת הסלעים הקשה?

פרטים נוספים על היצירות בהגדה

ברשימה זו מופיעות יצירות שנדרשה תוספת על פרטיהן כפי שצוינו בגוף ההגדה. מידע נוסף מובא בדף ההשלמות והתיקונים להגדה שבאתר התנועה הדמוקרטית האזרחית, ובקוד המצורף כאן*.

עמ' 46 מה לא ראינו (2022-23) של **צביקה לחמן** הוצג ופורסם במשכן לאמנות, עין חרוד, ר' עמ' 20 לעיל. צלם: **דניאל חנוך**. העבודה בתמיכת מועצת הפיס לתרבות ולאמנות

עמ' 46 ציור משל העיוורים (1568) של **פיטר ברויגל האב** נמצא במוסיאו א ריאל בוסקו די קפודימנטה, נאפולי

עמ' 48 שירו של אמיר גלבץ "יצחק", מתוך הספר **שירים בבקר** **בבקר** (1950-53), הוצאת עם עובד

עמ' 49 עקדה (1983-90) של **צביקה לחמן** הוצג ופורסם במשכן לאמנות, עין חרוד, ר' עמ' 20 לעיל. צלם: **אברהם חי**

עמ' 50 המיצג לשווא (2023) של **איתי זלאיט** הוכן עבור **מחאת המשפחות השכולות**. צילום התמונה בשחור לבן: **אורנה נאור**

עמ' 51 שירו של שמעון אדף "מזמור ל"ב", מתוך הספר **אביבה-לא**, הוצאת דביר, 2009

עמ' 51 שירו של אברהם שלונסקי "נדר" התפרסם בעיתון **הארץ**, 30 באפריל 1943, ושוב בראש ספרו **שירי הימים**, הוצאת ספרית הפועלים, 1945

עמ' 52 צילום סטילס מתוך שם לתמיד (2023), וידאו (4K לופ) של **סיגלית לנדאו**

עמ' 52 השיר מצרים של נורית זרחי מתוך ספר השירים **השעה חמש**, הוצאת אפיק, 2024 (בדפוס)

עמ' 53 שירו של נתן אלתרמן "מגש הכסף" התפרסם במסגרת **"הטור השביעי"** של המשורר בעיתון **דבר**, 19 בדצמבר 1947, ולאחר מכן בספרו **הטור השביעי (כרך א')**, הוצאת הקיבוץ המאוחד, 1962

עמ' 54 העבודה 7 באוקטובר 2023 באדיבות האמנית **זויה צ'וקסקי וגלריה רוזנפלד**, תל-אביב

(Courtesy of the artist and Rosenfeld Gallery, Tel Aviv)

עמ' 57 שירה של יהודית כפרי "פעם תהיה אהבה גדולה" התפרסם בהגדת **הקיבוץ הארצי**, 1986 (ואילך)

עמ' 59 שירו של נתן אלתרמן "תחי הדמוקרטיה" התפרסם במסגרת **"הטור השביעי"** של המשורר בעיתון **דבר**, 27 ביולי 1945, ולאחר מכן כונס במסגרת הספר **הטור השביעי (כרך ד')**, הוצאת הקיבוץ המאוחד, 1986-87. כאן הבאנו את שני הבתים הראשונים מתוך שלושה

עמ' 71 צלילית חושך וצלמוות (צלילית חטופים), עבודת מתכת של **משה לוטם**. צלם: **ינאי לוטם**

עמ' 73 שירו של חיים גורי "הנה מוטלות גופותינו", נכתב בינואר 1948, לילה לאחר הקרב בו נפלה מחלקת הל"ה. השיר התפרסם בסמוך לכך בראש כתב העת **עיתים** בעריכת **אברהם שלונסקי**, ולאחר מכן בספר **פרחי אש**, הוצאת ספרית פועלים, 1949

שער אחורי כרזת ענק **LET MY PEOPLE GO** בהפגנת המונים בקפלן, ת"א | פסח, 8 באפריל 2023.

- **צילום שער פנימי: יאיר פלטי** (רחפן מלמעלה)

- **צילום שער חיצוני: ELAN** (החזקת הכרזה מלמטה)

שער קדמי גיתי פלטי: צעדת המחאה לירושלים נגד החוק לביטול עילת הסבירות, סמוך ללטרון | 20 ביולי 2023 | בחירת האוצרת בתערוכת עדות מקומית

שער קדמי פנימי ELAN - צעדת המחאה לירושלים, מעלה הקסטל | 22 ביולי 2023

עמ' 3 מאמרו של דויד גרוסמן התפרסם לראשונה כטור דעה בעיתון **הארץ**, 23 ביולי 2023

עמ' 7 נועה אשכול: חלון לעזה (שטיח קיר). באדיבות **הקרן על שם נועה אשכול לכתב תנועה**

עמ' 13 שמחה רבה: מילים בלה יפה, לחן יידידיה אדמון

עמ' 14 מאמרה של רחל אליאור התפרסם לראשונה בהגדת **החירות** 2023, בעריכת בני ברבש ואחרים

עמ' 15 ניצנים נראו בארץ: מילים מהתנ"ך, לחן נחום היימן

עמ' 15 הנה הסתיו עבר: מילים מהתנ"ך, לחן דפנה אילת

עמ' 16 שירו של סמי שלום שטרית "יפה כמלכת שבא", מתוך הספר **היהודים** בהוצאת נהר ספרים, 2008, לצד תמונה של הצלם **פרדריק ברנר Frederic Brenner**, מתוך הפרויקט **Diaspora: Homelands in Exile (2 Volume Set)**.

עמ' 17 מגדים ("הודודאים נתנו ריחם"): מילים מהתנ"ך, לחן נחום היימן

עמ' 20 נשיאה (Pietà) של **צביקה לחמן** הוצג בתערוכה **לחמן: פנים אל פנים** במשכן לאמנות, עין חרוד, 2023-24, ופורסם בספר **אמן** שהוצא לרגל תערוכה זאת. צלם: **אברהם חי**

עמ' 20 שירו של אבות ישורון "טור" (1956), מתוך הספר **רעים**, הוצאת אגודת הסופרים ליד דביר, 1961

עמ' 21 תמונת הסעודה האחרונה (1494-99) של **לאונרדו דה-וינצ'י** נמצאת במנזר הדומיניקני בכנסיית סנטה מריה דלה גרציה במילאנו

עמ' 22 שירה של שבא סלהוב "עצב דלוק", מתוך ספר השירים **תורת החיתוכים**, הוצאת כרמל, 2011

עמ' 24 פנים במצור (2015) של **צביקה לחמן** הוצג ופורסם במשכן לאמנות, עין חרוד, ר' עמ' 20 לעיל. צלם: **אברהם חי**

עמ' 26 המחול עבדים היינו מאת תרצה ספיר, מתוך ספרן של **שלומית עופר ותרצה ספיר, מועדים למחול: אסופת ריקודים במעגל השנה**, בהוצאת מכון מופ"ת והמרכז לחקר כתבי תנועה ומחול בסמינר הקיבוצים, 2013

עמ' 27 השיר עבדים היינו: מילים עממי, לחן **שלום פוסטולסקי**

עמ' 35 שירה של נעמי שמר "אָרְבֵּעָה אָחִים", מתוך הספר **סימני דרך - 121 שירים נבחרים**, הוצאת כנרת, 2003.

עמ' 36 אִינָה (2002-3) של **צביקה לחמן** הוצג ופורסם במשכן לאמנות, עין חרוד, ר' עמ' 20 לעיל. צלם: **אברהם חי**

עמ' 37 השיר שלח את עמי, תרגום: **אפרים דרור (טרוכה)**

עמ' 38 אוקטובר 2023 של **סיגלית לנדאו**. צלם: **יותם פרום**

* אם החסרנו פרט חשוב, ניתן לכתוב לנו במייל לכתובת admin@civildemocracy.org.il או דרך הקוד הבא, ובמידת הצורך נעדכן בדף האתר. טל"ח.

CRIME MINISTER

LET MY PEOPLE GO

התנועה הדמוקרטית האזרחית الحركة الديمقراطية المدنية CIVIL DEMOCRACY MOVEMENT

התנועה קמה בדצמבר 2022, ראשונה במאבק נגד ניסיון ההפיכה המשטרית; מאז 7 באוקטובר 2023 פועלת גם למען שחרור החטופות. ים ומתן מענה לאתגרי הביטחון וההסדרים המדיניים הנדרשים. **מטרותיה העיקריות:** קידום ערכי הדמוקרטיה הליברלית. שימור עצמאות מערכת המשפט. חתירה לשוויון בחברה הישראלית. הגנה על זכויות אדם, ועל המיעוטים והקהילות המוחלשות. חינוך חופשי לרוב החילוני. התנועה חברה במטה המאבק ופועלת לשיקום החברה הישראלית ולפתרון בעיות היסוד שלה, תוך שאיפה לתיקון פגמי העבר.

לצידן. גם זאב דגני, רם כהן ועוד.

משפטים: טליה ששון, אלון הראל, פרנסס רדאי, מרדכי (מוטה) קרמניצה, סביונה רוטלוי.

כלכלה: אסף רזין, חיים בן שחר, מנואל טרכטנברג, ערן ישיב, אפרים צדקה, וכן אבי בן-בסט, איתן ששינסקי, יאיר אורגלר, קובי מצר, אלמה כהן, קרין ון דר בק, יוסי שפיגל ועוד.

יהודי-ערבי: עודה בשאראת, תמים אבו-חיט, חמוטל גורי, דוד הראל, אבי עופר, מונה מארון, ת'אבת אבו-ראס.

ועד התנועה: אבי עופר (יו"ר), חמוטל גורי, עודה בשאראת, עירית שמיר, אבשלום אליצור.

צוותי המועצה האזרחית של התנועה

תרבות ואמנות: יהושע סובול, סיגלית לנדאו, ענר פרמינגר, טלי יצחקי, אברהם (אבי) עוז, מאיה בז'רנו.

אקדמיה ומדע: רחל אליאור, עודד גולדרייך, דוד הראל, מארן ניהוף, פניה עוז-זלצברג, יועד צוק, ישי רוזן צבי.

חינוך: ישעיהו (שייקה) תדמו, עירית קינן, נמרוד אלוני.

דואל: admin@civildemocracy.org.il | אתר: <https://www.civildemocracy.org.il>

תרומה
לכיסוי
העלויות
ולהזמנת
עותקים

הגדת עופר הגדה דמוקרטית-אזרחית

כתיבה, עריכה והפקה: אבי עופר
עיצוב ועימוד: איריס רוזנברג

סדר ודפוס: דפוס שלום הפקות דפוס בע"מ, פרדס חנה-כרכור
© כל הזכויות ליצירות שמורות ליוצרים. ות

© כל הזכויות להגדה שמורות לעורך ולתנועה הדמוקרטית האזרחית